

Znanja, stavovi i ponašanja adolescenata vezana uz seksualno nasilje

Zagode, Ana Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:702595>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ana Marija Zagode

**Znanja, stavovi i ponašanja adolescenata
vezana uz seksualno nasilje**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

ANA MARIJA ZAGODE

**Znanja, stavovi i ponašanja adolescenata
vezana uz seksualno nasilje**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Irena Cajner Mraović

Zagreb, 2024.

Zahvala

Ovim putem želim se zahvaliti svojoj mentorici prof. Ireni Cajner Mraović na pomoći i vođenju tijekom pisanja ovog rada. Bio mi je užitak raditi s Vama.

Najveće zahvale odlaze mojoj sestri Kristini koja je sa mnom bila uz sve uspjehe i muke studiranja. Bez nje ovaj put bi bio nezamisliv.

Želim se zahvaliti svom dečku Svenu Horvatu na podršci tijekom studiranja i svim onim razgovorima utjehe kada su se moje želje i ciljevi činili nedohvatljivim.

I za kraj, zahvale mojim prijateljicama, prijateljima, kolegicama i kolegama koji su učinili ovo obrazovno putovanje nezaboravnim.

Znanja, stavovi i ponašanja adolescenata vezana uz seksualno nasilje

Sažetak

Istraživanjem seksualnog nasilja u ovom radu želimo doprinijeti razumijevanju seksualnog nasilja kao teme od važnosti za društvo i akademski svijet. Cilj diplomskog rada je istražiti znanja, stavove i ponašanje adolescenata vezanih uz seksualno nasilje. Istraživanje je provedeno kombiniranom metodom kvantitativne i kvalitativne metodologije na uzorku od 51 adolescenta. U kvantitativnom dijelu istraživanja koristio se anketni upitnik dok kvalitativnom metodologijom polustrukturirani intervju. Istraživanje se provodilo sa svrhom utvrđivanja znanja adolescenata, stavove koje posjeduje i ponašanja vezana uz seksualno nasilje u svrhu raspoznavanja trenutačne percepcije adolescenata o seksualnom nasilju. Dobiveni rezultati pokazuju kako adolescenti većinom odbacuju konvencionalne stereotipove i mitove, dok o seksualnim stereotipovima i mitovima laganja žrtve o seksualnom nasilju nemaju specifično mišljenje. U kategoriji znanja adolescenti sadrže određenu osnovnu razinu znanja o seksualnom nasilju koju je potrebno proširiti edukacijama. Ponašanje adolescenata vezano uz seksualno nasilje nam pokazuje kako adolescenti smatraju seksualno nasilje ozbiljnim oblikom nasilja, ali ipak nedostaje razina prepoznavanja seksualnog nasilja kako bi adolescenti reagirali na viđeno seksualno nasilje prijavljivanjem. Adolescenti su negativno odgovorili na sustavno reagiranje na seksualno nasilje u školama što ukazuje kako je u školama potrebno intervenirati radionicama i edukacijama o seksualnom nasilju te stvoriti nultu toleranciju na seksualno nasilje uz mogućnost otvorene diskusije za razgovor o seksualnom nasilju sa stručnim kadrom.

Ključne riječi: seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje, adolescenti, znanje o seksualnom nasilju, stavovi o seksualnom nasilju, ponašanje adolescenata.

Summary

By researching sexual violence in this paper, we want to contribute to the understanding of sexual violence as a topic of importance for society and the academic world. The aim of the graduation thesis is to investigate the knowledge, attitudes and behavior of adolescents related to sexual violence. The research was conducted using a combined method of quantitative and qualitative methodology on a sample of 51 adolescents. A questionnaire was used in the quantitative part of the research, while a semi-structured interview was used in the qualitative methodology. The research was conducted with the purpose of determining the knowledge of adolescents, their attitudes and behaviors related to sexual violence in order to identify the current perception of adolescents about sexual violence. The findings indicate that adolescents tend to reject conventional stereotypes and myths but they do not exhibit specific opinion regarding sexual stereotypes and myths regarding victims lying about sexual violence. In the category of knowledge, they contain a certain basic level of knowledge about sexual violence that needs to be expanded through education. The behavior of adolescents related to sexual violence shows us that adolescents consider sexual violence to be a serious form of violence, but the level of recognition of sexual violence is still lacking in order for adolescents to react to seen sexual violence. Adolescents responded negatively to the systematic response to sexual violence in schools, which indicates that it is necessary to intervene in schools with workshops and lectures on sexual violence, to create zero tolerance for sexual violence with the possibility of open discussion for discussing sexual violence with professional staff.

Keywords: sexual violence, sexual harrasment, adolescents, knowledge about sexual violence, opinions about sexual violence, adolescents behaviour.

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Seksualno nasilje	3
3. Oblici seksualnog nasilja.....	4
3.1. <i>Seksualno uznemiravanje</i>	4
3.2. <i>Seksualno zlostavljanje i silovanje</i>	6
3.3. <i>Ostali oblici seksualnog nasilja</i>	8
4. Sociološke teorije seksualnog nasilja	8
4.1. <i>Feministička teorija</i>	8
4.2. <i>Simboličko nasilje</i>	11
5. Adolescenti.....	14
5.1. <i>Seksualno uznemiravanje</i>	14
5.2. <i>Seksualno zlostavljanje i silovanje</i>	16
6. Pregled dosadašnjih istraživanja	17
7. Metodologija	20
7.1. <i>Plan istraživanja</i>	20
7.2. <i>Uzorak istraživanja</i>	21
7.3. <i>Instrument</i>	21
7.3.1. <i>Anketni upitnik</i>	22
7.3.2. <i>Polustrukturirani intervju</i>	23
7.4. <i>Obrada podataka</i>	24
8. Rezultati istraživanja	24
8.1. <i>Rezultati kvantitativnog istraživanja</i>	24
8.1.1. <i>Mitovi o seksualnom nasilju</i>	24
8.1.2. <i>Ozbiljnost pojedinih oblika seksualnog nasilja</i>	30
8.1.3. <i>Svjedočenje seksualnom nasilju</i>	35
8.1.4. <i>Neprijavljivanje seksualnog nasilja</i>	36
8.2. <i>Rezultati kvalitativnog istraživanja</i>	37
9. Rasprava	48
10. Zaključak	50
11. Popis literature.....	53

1. Uvod

Seksualno nasilje je ozbiljan i težak oblik nasilja protiv spolne slobode drugog koje ima znatne posljedice na žrtvu i društvu u cjelini. Tema seksualnog nasilja nije dovoljno zastupljena u društvu i o seksualnom nasilju se ne priča među članovima obitelji, prijateljima ili kolegama. Seksualno nasilje je tabuizirano, nevidljivo i nedovoljno ozbiljno shvaćeno nasilje koje je učestala pojava. Jedan od razloga učestalosti pojave seksualnog nasilja su društveno prihvaćeni stereotipovi i mitovi prisutni u svakodnevnom društvenom ponašanju i govoru. Stereotipovi i mitovi su jednostavan način da pojedinci u društvu normaliziraju ponašanja koja prema definiciji seksualnog nasilja spadaju u kategoriju nasilja. Zbog ovih karakteristika seksualnog nasilja potrebno je u znanstvene svrhe provoditi istraživanja koja će moći usmjeriti stručnjake kako prevenirati seksualno nasilje u školama i općenito u društvu.

Manjak znanja i iskustva adolescenata dovodi do vršenja seksualnog nasilja bez njihova razumijevanja kako se radi o seksualnom nasilju (Bilić, 2018: 70 – 71). Upravo iz manjka iskustva i znanja adolescenata, javlja se svrha provedbe istraživanja o znanju, stavovima i ponašanjima adolescenata vezanih uz seksualno nasilje. Cilj ovog rada je ispitati kako adolescenti u Hrvatskoj razumiju koncept seksualnog nasilja, koja im je razina znanja, jesu li njihova mišljenja u skladu sa stereotipovima i mitovima vezanih uz seksualno nasilje i kako se ponašaju adolescenti ako svjedoče seksualnom nasilju. Analiza znanja, stavova i ponašanja pružit će nam smjernice u kojem se pravcu trebaju razvijati planovi i strategije za sprječavanje seksualnog nasilja u Hrvatskoj.

Za sveobuhvatno proučavanje seksualnog nasilja u ovom radu se prvo usmjeravamo na teorijsko definiranje seksualnog nasilja i oblike seksualnog nasilja. Zatim putem feminističke teorije i simboličke teorije nasilja iz sociološke perspektive objašnjava pojavnost seksualnog nasilja u društvu. U trećem poglavlju obrađuju se specifičnosti seksualnog nasilja u adolescentskoj dobi. Nakon toga u četvrtom poglavlju se pruža pregled dosadašnja istraživanja vezana uz seksualno nasilje i pojavu seksualnog nasilja u adolescentskoj dobi. Nadalje se detaljno prikazuje metodologija istraživanja o znanju, stavovima i ponašanjima adolescenata vezanim uz seksualno nasilje. Na kraju rada, sintetizira se teorija, dosadašnja istraživanja i dobiveni podaci u istraživanju nad adolescentima u Hrvatskoj.

2. Seksualno nasilje

Seksualno nasilje ozbiljan je oblik nasilja i društveni problem koji zahvaća sve osobe bez obzira na njihov rod, seksualnost, rasu ili dob. Svjetska zdravstvena organizacija definira seksualno nasilje kao:

„(...) bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina ili drugi čin usmjeren protiv seksualnosti osobe korištenjem sile od bilo koje osobe bez obzira na njihov odnos sa žrtvom, u bilo kojem okruženju. Uključuje silovanje, definirano kao fizički prisilna ili na drugi način prisilna penetracije vulve ili anusa s penisom, drugim dijelom tijela ili objektom.“ (WHO, 2022: <https://apps.who.int/violence-info/sexual-violence/>)

Najčešće žrtve seksualnog nasilja su žene, djevojke i djevojčice zbog čega se seksualno nasilje smatra rodno uvjetovanim nasiljem (Mamula, 2019: 10). Razlog veće pojavnosti seksualnog nasilja kod žena je tisućljetna neravnopravnost rodova (Popadić, 2019:18) koja društveno kategorizira žene kao rod podređen muškom rodu. Rodno nasilje odnosi se i na osobe raznovrsnih tipova seksualnosti koje nisu isključivo heteroseksualne, a uključuje i transrodne osobe (Horvat, Perasović Cigrovski, 2014: 295). Statistički je potvrđeno kako jedna od pet žena i jedan od sedamdeset i jednog muškaraca doživi silovanje u svom životu (Black i sur., 2011, prema Mamula, 2019: 10). Zabrinjavajući je podatak kako je 55 % žena u Europskoj Uniji doživjelo jedan od oblika seksualnog uznemiravanja od svoje 15 godine života, dok 33 % žena je doživjelo fizičko/seksualno nasilje u svom životu (FRA, 2023). U Hrvatskoj 2006. godine 17,5 % žena je doživjelo silovanje, a 95 % žena nije htjelo prijaviti pokušaj silovanja i/ili silovanje (Mamula, 2006, prema Mamula, 2019: 34). Društvena reakcija na seksualno nasilje je neprijavljivanje nasilja institucijama ili bliskoj osobi. Statistički je potvrđeno kako na jedno prijavljeno silovanje dolazi 15 - 20 neprijavljenih slučajeva (Mamula, 2011, prema Ženska soba, <https://zenskasoba.hr/seksualno-nasilje/oblici-seksualnog-nasilja/>). Dostupni podaci (FRA, 2023; Horvat, Perasović Cigrovski, 2014: 295, Mamula, 2006, prema Mamula, 2019: 34; Mamula, 2011, prema Ženska Soba, <https://zenskasoba.hr/seksualno-nasilje/oblici-seksualnog-nasilja/>) daju nam naslutiti kako se institucije i društvo nerado bavi temom seksualnog nasilja, tj. da postoji problem s prepoznavanjem seksualnog nasilja, njegovim prijavljivanjem i otvorenoj diskusiji o ovoj ozbiljnoj temi.

3. Oblici seksualnog nasilja

U društvu na spomen pojma seksualno nasilje većina će prvo pomisliti na silovanje (Mamula, 2004:7) čime se zaboravlja na blaže oblike seksualnog nasilja. Navedena definicija seksualnog nasilja prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji ne definira striktno silovanje kao čin seksualnog nasilja. Seksualno nasilje je širok spektar oblika nasilja koji se kreće od neprikladne pažnje pa do silovanja - najtežeg oblika seksualnog nasilja. Vlada Republike Hrvatske u Protokolu o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (2018, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_08_70_1418.html) navodi najčešće oblike seksualnog nasilja, rangirajući ih od blažih oblika pa do težih oblika seksualnog nasilja.

Najblaži, a najčešći oblik seksualnog nasilja kaznenog zakona su seksualna uznemiravanja/napastovanja te ona uključuju: „neželjene seksualne primjedbe i verbalni prijedlozi, neprikladna pažnja, fizički dodiri, seksističke, uvredljive i diskriminirajuće primjedbe i šale, širenje seksualnih glasina o osobi i drugo.“ (Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, 2018). Sljedeći najčešći oblik koji je ujedno i ozbiljniji oblik seksualnog nasilja je seksualno zlostavljanje i/ili prisilne radnje. One uključuju: prijetnje, fizičke dodire s nasilnikom koji mogu uključivati neželjene i prisilne dodire intimnih dijelova tijela, prisiljavanje na seksualne aktivnosti i ponašanja manipulacijom, primjenom sile i/ili prijetnje, prisile na masturbaciju i druge oblike. Najozbiljniji oblik seksualnog nasilja je silovanje zbog fizičkih i psihičkih posljedica koje uzrokuje žrtvi (Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, 2018). Radi boljeg razumijevanja u nastavku slijedi prikaz pojedinih oblika seksualnog nasilja.

3.1. *Seksualno uznemiravanje*

Jedna od vrsta seksualnog nasilja je seksualno uznemiravanje. Ova vrsta nasilja prolazi nezapaženo u društvu jer se može okarakterizirati kao šala ili znak udvaranja te se time ne shvaća kao oblik nasilja koji zahtjeva društvenu reakciju ili prijavu nadležnim institucijama. Seksualno uznemiravanje nije dovoljno zastupljena tema u javnosti niti u znanosti, tek u 2. polovici 20. stoljeća s feminističkim pokretima počinje diskurs o seksualnom uznemiravanju (Balenović i sur., 2000: 812). Često se seksualno uznemiravanje u istraživanjima povezuje uz određene socijalne prostore u kojima je

seksualno uznemiravanje prisutnije, a to su radna mjesta, javni prostor, sveučilišta i fakulteti. Ovisno o socijalnom prostoru u kojem se žrtva nalazi, oblici seksualnog uznemiravanja mogu varirati. Ali, sveobuhvatnu definiciju seksualnog uznemiravanja donosi Mamula (2007):

„(...) neželjeno, ponavljano ponašanje seksualne prirode, koje može uključivati neželjene dodire, kontakte, neprimjereno dodirivanje intimnih dijelova tijela, ljubljene, grljenje, zahtjeve za seksualnim odnosima te druge verbalne, neverbalne i fizičke oblike ponašanja koji žrtvu dovode u neugodan ili ponižavajući položaj i izazivajući osjećaj srama.“ (Mamula, 2007, prema Hill i Kearl, 2011, prema Bilić, 2018: 72).

Agencija Europske Unije za temeljna prava 2023. godine objavila je kako su dvije od pet mladih žena (18 – 29 godina) doživjele neželjeno dodirivanje, grljenje ili ljubljene godinu dana prije provođenja studije. Nacionalna studija u Sjedinjenim Američkim Državama udruge *Stop Street Harassment* (2018: 7) i drugih neprofitnih organizacija u borbi protiv seksualnog uznemiravanja donosi sljedeće podatke: tri od četiri žene i jedan od tri muškarca su doživjeli verbalno seksualno uznemiravanje, a neželjeno dodirivanje je doživjelo 51 % žena i 17 % muškaraca u svom životu. Unatoč visokoj prevalenciji seksualno uznemiravanje prolazi nezapaženo i neprijavljeno. U 2023. godini na području Republike Hrvatske prijavljeno je 71 kazneno djelo spolnog uznemiravanja (MUP, 2024: 80). Usporedbom podataka o seksualnom uznemiravanju uviđamo razmjer koliko se seksualno uznemiravanje u stvarnosti događa i koliko je slučajeva zaista prijavljeno. Može doći i do pogreške u zaključivanju, da je Hrvatska zemlja u kojoj se seksualno uznemiravanje zapravo ne događa, ali zapravo veliki utjecaj na prijavljivanje ima društveno umanjivanje značenja seksualnog uznemiravanja (Walton i Pedersen, 2021, prema Anđelić, 2022: 41), nepovjerenje u kazneni sustav i etiketiranje, okrivljavanje i nepovjerenje žrtvi tijekom procesa prijavljivanja i procesuiranja prijave (Mamula i sur., 2011, prema Anđelić, 2022: 41 – 42).

Seksualno uznemiravanje je blaži oblik seksualnog nasilja, ali kao takvo ono ima značajne posljedice na žrtvu – tjelesne, psihološke i društvene. Seksualno uznemiravanje dovodi žrtve, u neugodan, ponižavajući položaj (Borić, 2007: 89, prema Horvat i Perasović Cigrovski, 2014: 296), izaziva osjećaja nesigurnosti i degradacije (Ženska soba, <https://zenskasoba.hr/seksualno-nasilje/oblici-seksualnog-nasilja/>). Seksualno uznemiravanje svodi žrtvu na njene fizičke karakteristike, čime osoba gubi svoju

osobnost i individualnost te se dehumanizira (Anđelić, 2022: 43 – 44). Žrtve osjećaju sljedeće tjelesne posljedice: glavobolju, mučninu, noćne more, probleme sa spavanjem, gubitak apetita i gubitak na masi (Magley i sur., 1999, prema Willness i sur., 2007, prema Galdi i Guizzo, 2020: 646). Psihičke posljedice su mnogobrojne i uključuju: gubitak samopouzdanja, smanjenje kvalitete života i zadovoljstva životom, anksioznost, plakanje, ljutnju, iritabilnost, emocionalnu iscrpljenost i depresiju (Street i sur., 2018, prema Galdi i Guizzo, 2020: 646). Spomenuli smo kako je seksualno uznemiravanje povezani s određenim socijalnim prostorom na kojem se može događati stoga osobe mogu početi izbjegavati određena mjesta i prilagođavati svoju odjeću prostoru kako ne bi doživjele seksualno uznemiravanje (Farmer i Smock, 2017, prema Anđelić, 2022: 45).

3.2. Seksualno zlostavljanje i silovanje

Kada govorimo o seksualnom zlostavljanju podrazumijevamo teže i ozbiljnije oblike seksualnog nasilja koji uključuju fizički dodir s nasilnikom (Ženska soba, <https://zenskasoba.hr/seksualno-nasilje/oblici-seksualnog-nasilja/>). Oblici seksualnog zlostavljanja su: neželjeni i prisilni dodiri tijela, dodirivanje intimnih dijelova tijela poput nasilnog dodirivanja intimnih dijelova tijela, izmanipulirane seksualne aktivnosti i prisiljavanje i/ili gledanje masturbacije i prisila na masturbaciju žrtve ili nasilnika (Tukara Komljenović i Mamula, 2022: 10).

Silovanje je najozbiljniji i najteži oblik seksualnog nasilja i nakon ubojstva „najozbiljnije nasilje nad tijelom osobe jer oduzima žrtvi fizičku i emocionalnu autonomiju, slobodu i privatnost.“ (Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, 2018). Ono uključuje povredu osobnih i intimnih granica (Tukara Komljenović, 2022: 6). Silovanje definirano Protokolom o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (2018) je „(...) najteži oblik seksualnog nasilja koji uključuje prisilnu vaginalnu, analnu i/ili oralnu penetraciju penisom, drugim dijelom tijela i/ili objektima.“. Razlikujemo podkategorije silovanja poput: silovanja u braku i vezama, silovanje od strane nepoznate osobe, silovanja u oružanim konfliktima, silovanje u oružanim konfliktima, seksualno zlostavljanje djece, seksualna zloupotreba osoba s posebnim potrebama, grupna silovanja itd. (Mamula, 2004: 8 - 10). Potrebno je napomenuti kako silovanje ne pripada u kategoriju seksualnog zlostavljanja, već je ono kategorija za sebe zbog specifičnosti i

težine samog čina nasilja koja uvijek uključuje penetraciju penisom i/ili objektom (Ženska Soba, <https://zenskasoba.hr/seksualno-nasilje/oblici-seksualnog-nasilja/>).

Osobe koje su doživjele seksualno zlostavljanje i silovanje će doživjeti psihičke, tjelesne i/ili socijalne posljedice. Seksualno zlostavljanje i silovanje su teški događaji koji neminovno mijenjaju život žrtve. Društvo već stoljećima preispituje žrtve silovanja, često negirajući njihovo iskustvo osim ako se nije dogodilo u posebnim okolnostima, oduzimajući im pravo prijave nasilja i traženje kazne za napadača. Društvo je kreiralo veoma negativno okruženje za žrtve seksualnog nasilja. Ženama se oduzimalo pravo nad njihovim tijelom dok se muškarcima nije dozvolilo niti da spomenu mogućnost doživljavanja seksualnog nasilja. Takav odnos prema seksualnom nasilju kreirano je zbog rodne raspodjele u društvu u kojemu muškarac ima vlasništvo nad tijelom žene, a muškarac sa svojom fizičkom snagom nikad ne bi smio dopustiti seksualni napad. Seksualno nasilje je okruženo raznim stereotipovima i mitovima koji članovima društva daju mogućnost da jednostavno odobre ili nedobre čin seksualnog nasilja. Seksualni stereotipovi i mitovi usmjereni su na okrivljavanje žrtve za seksualno nasilje, osjećanje krivice zbog doživljenog nasilja, minimaliziranje utjecaja silovanja na žrtvu i opravdavanje napadača (Frese i sur., 2004: 143).

Posljedice silovanja su ozbiljne i pojavljuju se na psihičkoj, tjelesnoj i socijalnoj razini (Mamula, 2022: 20). Tjelesne posljedice nastaju zbog primjene sile na žrtvu i pojavljuje se nakon nasilja poput rana, modrica, porezotina do težih fizičkih posljedica zbog penetracije, pokušaja davljenja i udaraca tupim predmetima (Sugar i sur. 2004, prema Leach i Orchowski, 2019: 488). Postoji mogućnosti zaraze spolno prenosivim bolestima i dovođenja u stanje trudnoće (Leach i Orchowski, 2019: 488). Psihološke posljedice nadmašuju fizičke i mogu pratiti žrtvu kroz cijeli život, one se mogu pojaviti odmah nakon nasilja ili se razvijaju s vremenom. Nakon čina silovanja žrtva može bolovati od akutnog stresnog poremećaja koji podrazumijeva sljedeće emocije i stanja: ljutnju, šok, tugu, strah, bijes, krivnju, sram, gađenje, uznemirenost i anksioznost (Mamula, 2020, prema Mamula, 2022: 21). Ako posljedice traju duži period onda to prelazi u posttraumatski stresni poremećaj čiji simptomi su ponavljajući osjećaj traumatskog iskustva, nametnute i uznemiravajuće misli na koje žrtva ne može utjecati (Mamula, 2020, prema Mamula, 2022: 22). Socijalne posljedice seksualnog nasilja su nedostatak mreže potpore žrtvi, optuživanje i odbacivanje žrtve (Mamula, 2022: 20).

Žrtva seksualnog nasilja, posebice silovanja, nakon doživljavanja traumatičnog iskustva često se pronade kao središnja meta kritike društva. Žrtvu se ispituje: laže li ona, zašto se nije čuvala od napada, zašto nije prijavila nasilje odmah nakon doživljavanja seksualnog nasilja itd. Put priznanja seksualnog nasilja žrtvi nije lak, uz tjelesne i psihičke posljedice ona se mora suočavati s društvenom stigmom osobe koja je doživjela seksualno nasilje ili silovanje.

3.3. Ostali oblici seksualnog nasilja

Ostali oblici seksualnog nasilja su: negiranje prava na kontracepciju i zaštitu osobe od spolno prenosivih bolesti, prisilni pobačaji, genitalno sakaćenje žena i provjeravanje djevičanstva žena, nasilna prostitucija, trgovanje ljudima u svrhu seksualne eksploatacije (Mamula, 2004: 8).

4. Sociološke teorije seksualnog nasilja

U nastavku pružamo sociološki teorijski okvir seksualnog nasilja usmjeravajući se na feminističku teoriju i teoriju simboličkog nasilja.

4.1. Feministička teorija

„U svakoj ženi ima đavo kojeg treba ubiti ili poslom ili rađanjem, ili i jednim i drugim; a ako se žena otme i jednom i drugom, onda treba ubiti ženu.“ (Ivo Andrić, 1967)

Feministička teorija proizašla je iz feminističkih pokreta koji su se u posljednjih sto pedeset godina pojavljivali u takozvanim valovima. Svakoga puta s ciljem izjednačavanja rodni razlika i s agendom rješavanja izazova i nepravdi s kojima se žene suočavaju u svakodnevnom životu. U svrhu istraživanja seksualnog nasilja od iznimne važnosti je drugi feministički pokret. Drugi val feminizma vezan je uz borbu za: tjelesnu autonomiju i integritet žena, zaštitu žena i djevojaka od silovanja, seksualnog nasilja i uznemiravanja, nasilja u obitelji (Echols, 1989, Roberts, 2017, prema Srivastava, 2018: 111), materijalnog i kulturalnog oslobođenja žena (Briatte, 2020). Fokus feminističkog pokreta je prekid patrijarhalne, hipermaskulinitetne i rodno netrpeljive kulture. Prema feminističkoj teoriji, stoljećima su se heteroseksualni bijeli muškarci smatrali kao individue na višoj intelektualnoj i tjelesnoj razini od žena, osoba drugih rasa i osoba u spektru seksualnosti

koje obnašaju određenu društvenu prevlast ili moć. Muškarčeva moć spram drugih se iskazivala u poslovnom i javnom životu pa tako i obiteljskom okruženju (Canan i Levand, 2019: 4).

Drugi feministički pokret, već naglašen kao esencijalnim valom za prepoznavanje seksualnog nasilja, raširio se tijekom 1960 - ih godina kroz Sjedinjene Američke države i nešto kasnije kroz Europu (Canan i Levand, 2019: 4). Generalni cilj, drugog feminističkog vala, bio je zaustaviti moć patrijarhalnog društva kroz socio-političko djelovanje u svrhu "razgraničenja, uspostavljanja i postizanja političkog, ekonomskog i socijalnog zajedništva spolova" (Hawkesworth, 2006, prema Srivastava, 2018: 111). Seksualno nasilje je tako bilo (i jest) jedan od specifičnih problema koji feministički pokret želi osvijestiti, spriječiti i izboriti se za kažnjavanje ovog ozbiljnog oblika nasilja. Cilj pokreta se iskazuje u preusmjeravanju pogleda s mikro perspektive na makro perspektivu, u kojoj za silovanje je odgovorna kultura patrijarhata koja ne pokazuje inicijativu za prekidom nasilja nad ženama već potkrepljuje patrijarhat i nastavlja ga reproducirati (Sanday, 1981: Canan i Leveland: 2019: 5).

Silovanje, najteži oblik seksualnog nasilja, autorica i aktivistica feminističkog pokreta Susan Brownmiller definira kao "vrstu i formu muške dominacije nad ženskim spolom." (1975, prema Canan i Leveland, 2019:5). Do 1960-ih žene nisu imale prava nad svojim tijelom u slučaju seksualnog nasilja. Muškarac nije mogao silovati svoju ženu u braku, jer se prije feminističkih pokreta i kriminalizacije seksualnog nasilja smatralo kako je žena muževo vlasništvo te se šteta protiv svog vlasništva ne može učiniti (McMahon, 2019:47). Feminističkim pokretom i političkom borbom silovanje se prestalo smatrati „seksualnim činom” već postaje „kriminalizirani čin“ (Canan i Leveland: 2019: 5). Uspjeh koji je ostvario feministički pokret na području političke borbe doveo je širom modernog svijeta do kreiranja i revidiranja zakona o seksualnom nasilju te najbitnije omogućio je određenu moć žrtvama u prijavljivanju seksualnog nasilja institucijama (Canan i Leveland: 2019: 5).

Feministička teorija traži korijen seksualnog nasilja i degradirajuće kulture žena u javnom prostoru i znanstvenom okružju. Degradirajuća kultura gradila se tisućljećima ili bolje rečeno, reproducira(la) se tisućljećima. U prilog toj tezi idu Aristotelova promišljanja (Srivastava i sur., 2018: 111) o ženama kao deformiranim bićima ili

nekompletnim muškarcima. Zatim, pogledom nekoliko stoljeća unazad na visokocijenjene filozofe, psihologe i mislioce također pronalazimo sličan degradirajući i dehumanizirajući pogled na žene. Tako Gustave Le - Bon (1895.), polihistor, više puta u svojoj knjizi "Psihologija gomile" spominje žene kao bića koja "pripadaju nižim oblicima razvoja" (1920:19). Pridodajući ženama niz karakteristika bićima nižeg razvoja poput: impulzivnosti, manjka kritičkog mišljenja, razdražljivosti, pretjerivanja u osjećajima i dr. (1920:19). U 20. stoljeću Sigmund Freud nije iskazivao "modernija" promišljanja o ženama kao ravnopravnim bićima, već je u svojoj teoriji opisao žene kao bića ljubomorna na muškarce i njihov spolni ud (Knibiehler, 2004: 42). Kritika patrijarhalnog društva proteže se na znanstvenu i akademsku šutnju vezanu uz seksualno nasilje. Već spomenuti Sigmund Freud u svojim radovima fokus je stavljao na muški spolni organ, ali ga nikad nije spomenuo kao oružje protiv spolne slobode. Nadalje, radovi Marxa i Engelsa o opresiji proletarijata, nikad ne spominju žensku opresiju u obliku silovanja (Brownmiller, 1975: 11 – 12). Kroz ovaj kratki pregled jasno je da se kroz povijest stvarao diskriminatorni i inferiorni prikaz žene kao bića, dok se kultura maskuliniteta uzdizala nad ženskom kulturom kao superiornija kultura. Određivanje žene kroz prizmu muškarčeva pogleda se odrazilo na vršenje nasilja, bilo to seksualnog, obiteljskog, fizičkog ili ekonomskog, muškaraca nad ženama. Ovu tvrdnju potvrđuje podatak da 2023. godine se 53 % žena izjasnilo kako je doživjelo silovanje, prisilu na spolni odnos ili neželjeni seksualni kontakt od strane muškaraca (Benner i Grove, 2023, <https://www.nsvrc.org/blogs/new-nisvs-data-sexual-violence-and-sexual-identity-key-findings-and-prevention>).

Zaključno, usprkos uspjehu feministica i feminista, feministička teorija i dalje nastavlja opisivati problematična stanja društva koja razdvajaju i produbljuju rodne uloge. Patrijarhalnu kulturu nije tako lako dokinuti, seksizam, mačizam i falokratizam smatra autorica Knibiehler (2004: 153) dalje opstaju u društvu postavljajući muški rod moćnijim i nepokolebljivim. U području aktivizma u zadnjih petnaestak godina svjedoci smo ponovnog buđenja feminističkog aktivizma i društvenih pokreta usmjerenih na prekidanje svojevrstne tišine vezane uz seksualno nasilje i kulturu silovanja (McDonald, 2019: 79).

4.2. Simboličko nasilje

Fokus ovog rada su seksualne radnje nasilja koje akteri društva ne smatraju nasiljem. To su svi oni oblici seksualnog nasilja i uznemiravanja koji prodiru kroz društvo bez sankcije, bilo to manjka društvene ili institucijske sankcije. Takvi oblici nasilja su nevidljivi, neprepoznati i utkani duboko u društvo u toj mjeri da ih se prepoznaje kao prirodne oblike ponašanja koji ne iziskuju dublje promišljanje već se prihvataju upravo u onom obliku u kojem ih akteri društva prepoznaju. To se odnosi na sljedeće nevidljive oblike seksualnog nasilja: neprimjerene komentare i šale usmjerene drugoj osobi, fizički dodir, dovikivanje i zviždanje na cesti, neprikladna pažnja, širenje seksualnih glasina o drugome, održavanje seksualnih mitova i stereotipova i drugi oblici seksualnog nasilja (Mamula, 2004:8; Hunter, 2012, prema Horvat i Perasović Cigrovski, 2014: 303). Za razumijevanje kako društvo prihvata ove problematične i štetne radnje kao „normalne“ koristimo se teorijom simboličkog nasilja francuskog sociologa Pierre Bourdieua.

Kultura u kojoj pojedinac živi je odrednica ponašanja aktera i njegova načina razmišljanja (Bourdieu, 1962, prema Kouchaki i sur., 2020: 2). Područje iz kojeg pojedinac djeluje naziva se u Bourdieuovoj teorijskim konceptima habitus „simbolički strukturirani set dispozicija, koji pojedinca, kroz običajne norme, okreće prema institucionalnim pravilima.“ (Protorka, 2006: 943). Habitus pojedinca je ograničen prošlošću i pojedinac u društvu djeluje prema zadanim pravilima i poretku društva. Akterov pogled na svijet i djelovanje u svijetu upisano je u tijelu aktera prošlim iskustvima na nesvjestan način „(..) kao sistem opažajnih shema, procjenjivanja i djelovanja koje omogućuju izvođenje činova praktične spoznaje (...)“ (Protorka, 2006: 944). Sheme društvene strukture opstaju u akteru kroz socijalnu produkciju i reprodukciju (Bourdieu, 2001a, prema Thapar-Björkert i sur., 2016: 145). Stoga akter u društvu djeluje prema onome što se smatra u njegovom habitusu i polju djelovanja pravednim, pravilnim i adekvatnim i u krajnjoj liniji – legitimnim (Protorka, 2006: 946).

S pomoću navedenih temeljnih teorijskih pretpostavki o aktera u društvu, svrha simboličke teorije je objasniti kako se nevidljivi oblici seksualnog nasilja održavaju i reproduciraju kod ljudi. Nevidljivi oblici seksualnog nasilja opstaju na temelju simboličke moći koja uspostavlja simboličko nasilje u društvu. Upravo zbog nevidljivosti ove vrste nasilja, ono ima sposobnost reprodukcije u kulturi pojedinca i ustaljivanja u

habitusu pojedinaca kroz socijalne navike, sisteme simbolizacije i značenja (Bourdieu, 2001a, prema Thapar-Björkert i sur., 2016: 145 – 148). Bourdieu koncept simboličkog nasilja opisuje u djelu Reprodukcijska u edukaciji, društvu i kulturi (1990: 4) kao:

„Svaka moć da se izvrši simboličko nasilje, tj. svaka moć koja uspije nametnuti značenje i nametnuti ih kao legitimne prikrivanjem odnosa moći koji su temelj njene sile, tim odnosima moći dodaje svoju vlastitu specifično simboličku moć.“

Djelovanja koja se smatraju prirodnim i normalnima mogu dovesti do disbalansa moći između aktera te u konačnici simboličkog nasilja. Simboličko nasilje reproducira se kroz aktere – dominantne koji uspostavljaju simboličku moć i oni koji doživljavaju simboličku moć – dominirani. Ovaj simbolički odnos odvija se u polju tj. „strukturiranom sustavu društvenih položaja koje zauzimaju pojedinci“ (Bourdieu, prema Thrope, 2009: 496, prema Kouchaki i sur., 2020: 3). Specifičnost ovog nasilja je njegova neprimjetnost, lukavost i nevidljivost, manjak izvršenja kroz fizičku silu, a više kroz simboličku dominaciju kroz komunikaciju, simboličke kanale, spoznaju i emocije (Bourdieu, 2001a, 2, prema Thapar-Björkert i sur., 2016: 148) Upravo ove karakteristike omogućuju disbalans moći u kojem se ne preispituju postojeći odnosi moći. Bourdieu ovaj proces naziva pogrešnim prepoznavanjem (eng. *misrecognition*) (Thapar-Björkert i sur., 2016: 149). Manjak percepcije moći drugog, te duboka nesvjesna internalizacija odnosa dovodi do procesa normalizacije čina simboličkog nasilja. Primjer pogrešnog prepoznavanja može biti osjećaj krivnje kod žrtve silovanja koja je u vrijeme čina nasilja bila pod utjecajem alkohola. Žrtva u toj situaciji traži razloge silovanja usmjeravajući se kako je ona pridonijela silovanju, to jest kako je ona „zaslužila“ silovanje jer je bila u alkoholiziranom stanju (Thapar-Björkert i sur., 2016: 145). Proces ovog specifičnog pogrešnog prepoznavanja ne bi nosilo legitimitet u društvu da se stoljećima nije reproducirala nejednakost među rodovima i generacijski prijenos vjerovanja kako su žene odgovorne za čuvanje svoje dostojnosti i čednosti te u konačnici kreiranja opće prihvaćenog stereotipa o krivici žene za svoje silovanje zbog utjecaja alkohola ili drugih supstanci.

Bourdieu, opisuje sljedeća dva procesa u oblikovanju simboličkog nasilja: pristanak (eng. *consent*) i suučesništvo (eng. *complicity*) (Morgan i Thapar-Björkert, 2006: 446). Pristanak ne označava da dominirana osoba daje svoj dobrovoljni pristanak da se nalazi u određenoj situaciji disbalansa moći, već situacija kojoj prilaze dva aktera s

različitih pozicija moći izgleda kao prirodna situacija. U toj poziciji dominirani ne prepoznaju skrivena značenja koje dominantna osoba polaže na njih. Skrivena značenja simboličke moći duboko i nesvjesno su ukorijenjena u samo tijelo dominiranih bez njihova kompletna razumijevanja situacije što ih čini učinkovitim i djelotvornim na razini društva (Bourdieu, 1990:127, prema Morgan i Thapar-Björkert, 2006: 446 – 447).

Primjer simboličkog nasilja na makro razini je postavljanje uloge žena kao odgovorne osobe u slučaju seksualnog nasilja. Ovaj oblik simboličkog nasilja legitimizirao se kao odnos muškaraca i žena u kojem žena kao potencijalna žrtva ima društvenu ulogu u čuvanju i prevenciji sebe od nasilja, dok se fokus ne stavlja na napadače (Morgan i Björkert, 2006: 449). Postavljene su društvene norme kako se žene trebaju čuvati od seksualnog nasilja. Tako da izbjegavaju hodati same po noći u tamnim ulicama, oblačiti se provokativno ili ponašati se na bilo kakav način koji bi mogao dovesti do silovanja (Kearl, 2010, prema Horvat i Perasović Cigrovski, 2014: 299). Autoritet institucija je kroz mjere opreza usmjeren na žene postavio glavnu odgovornost žena nad seksualnim nasiljem. Time se otvara mogućnost okrivljavanja žrtava za svoju viktimizaciju jer nisu obraćale pozornost na upute nadležnih. Uspostavljanje ovog odnosa moći žrtva/napadač, daje se pretežita korist napadaču (Morgan i Björkert, 2006: 447 - 449). Razmatranjem iz sociološke perspektive, odgovornost žrtve za svoje silovanje zbog društveno odobrenih mjera dovodi do toga da društvo pridaje više fokusa žrtvi i što je žrtva mogla napraviti kako se ne bi bila silovana, nego što li je napadač odgovoran za silovanje. Komentar na jednom od javnih optužbi za seksualno uznemiravanje na Facebooku potvrđuje društveni pogled na manjak odgovornosti napadača:

„Rambo je Balkan Boy... A ako je to učinio zaista..? Onda dotična ima savršeno dupe da nije mogao odoliti.. S toga komplimenti, dotičnoj.“ (Index.hr, 2023., <https://www.index.hr/magazin/clanak/rambo-amadeus-slucajno-sam-je-pljesnuo-ili-stipnuo-podupetu-nije-se-bunila/2446400.aspx>).

Nadalje, primjer usmjeren upravo na one nevidljive i neprepoznate oblike seksualnog simboličkog nasilja je uznemiravanje žena na javnim prostorima. Žene su primarno spomenute zbog njihove veće zastupljenosti u društvu u društvenoj ulozi žrtve seksualnog uznemiravanja na javnim mjestima (Borić, 2007:82, prema Horvat i Perasović Cigrovski, 2014: 298). Autor Borić (prema, Horvat i Perasović Cigrovski, 2014: 300) naglašava kako spomenuti oblik seksualnog nasilja „je jedan od oblika pokazivanja dominacije, autoriteta

i moći nad drugom osobom i često se događa u institucijama kao što su škola, fakultet ili radno mjesto (...).“ Kroz simbole - poglede, riječi ili geste muškarac se nameće ženskoj osobi u javnom prostoru, u kojem muškarcu nije cilj pokrenuti razgovor već prema autorima Lenton i sur. (199: 519 - 520, prema Horvat i Perasović Cigrovski, 2014: 301) iskazati društvenu moć, održati status quo dominacije muškog roda, održati muškarčevu agresivnost u društvu i ženski prikaz seksualnog objekta. U istraživanju iz 2012. godine provedenom u Hrvatskoj na uzorku djevojaka i žena u dobi od 13 - 74 godina - 99,6% ispitanica je potvrdilo kako je doživjelo jedan od oblika seksualnog uznemiravanja. Najviše žena je doživjelo manje ugrožavajuće oblike seksualnog uznemiravanja: zurenje - 94 %, neželjene komentare - 93 % ili zviždanje - 92 %. Ozbiljniji oblici seksualnog uznemiravanja poput uhođenja je doživjelo - 53 % ispitanica ili dodirivanje - 55 % dok je seksualni napad doživjelo - 32 % ispitanica (Perasović Cigrovski, Horvat i Komšić, 2012, prema Horvat i Perasović Cigrovski, 2014: 304).

5. Adolescenti

Adolescencija označava razdoblje između dječje i odrasle dobi u kojoj pojedinac doživljava promjene na tjelesnoj i psihičkoj razini (Vejmelka, 2012: 216). Adolescenti u ovom razdoblju prvi put ulaze u romantične i intimne odnose, ali zbog njihova nedovoljnog iskustva i izražene želje za stupanje u odnose s drugima vrlo lako mogu krenuti ka putu rizičnih seksualnih ponašanja i seksualnog nasilja (Bilić, 2018: 70 - 71). Vrste i karakteristike seksualnog nasilja u adolescenata donosimo u nastavku.

5.1. *Seksualno uznemiravanje*

Unatoč uvjerenjima kako se seksualno uznemiravanje i ozbiljniji oblici seksualnog nasilja ne događaju u školi, pojavnost seksualnog uznemiravanja u školi je česta. Seksualno uznemiravanje se pojavljuje već u 6. razredu osnovne škole, a svoj vrhunac doživljava u srednjoj školi (Hill i Kearn, 2011, prema Bilić, 2018: 70). Problem je što se općenito seksualno uznemiravanje trivijalizira, smatra se kako će mlade „proći“ takvo ponašanje i da ono zapravo nije štetno za žrtvu (Mamula, 2004: 8). Studija iz 2009. godine provedena na 1734 učenika iz 23 škole u Kanadi pokazala je da razina seksualnog uznemiravanja među učenicima muškog i ženskog spola je skoro jednaka. Prevalencija iznosi 44 % za

učenice i 43 % za učenike (Chiodo i sur., 2009: 250). Ipak uočava se razlika u oblicima seksualnog uznemiravanja, djevojke doživljavaju: neželjene komentare, geste i dodirivanja dok dječaci doživljavaju: homoseksualne komentare, pokazivanje ili dobivanje seksualnih poruka i slika (Chiodo i sur., 2009: 250). Seksualno uznemiravanje smanjuje se s odrastanjem, ali manjak edukacije adolescenata o njihovim postupcima reproducira kulturu društveno opravdanog seksualnog uznemiravanja.

U literaturi postoje razne podjele seksualnog uznemiravanja kod mladih. Bilić dijeli oblike seksualnog uznemiravanja na neželjene nekontaktne i prisilne kontaktne aktivnosti (Bilić, 2018: 72). Autorica Mamula (2004: 8) dijeli oblike seksualnog uznemiravanja na seksualnu razmjenu i stvaranje neprijateljske atmosfere. Prvi oblik odnosi se na ucjene za seksualne usluge dok drugi oblik je usmjeren na stvaranje neugodne školske atmosfere zbog seksualnih komentara usmjerenih prema pojedincu (2004: 8). Podjela koju je bitno spomenuti je s obzirom na počinitelja, oblici seksualnog uznemiravanja mogu diferencirati ako seksualno uznemiravanje vrši odrasla osoba nad adolescentom ili se nasilje vrši među adolescentima. Fokus ovog rada je vršnjačko seksualno nasilje stoga ćemo se fokusirati na pojavne oblike seksualnog uznemiravanja u adolescentskoj dobi. Kada govorimo o seksualnom uznemiravanju među vršnjacima možemo navesti sljedeće primjere: verbalne primjedbe, vulgarne geste, uvredljive šale, pisane primjedbe, opscene grafite koji se mogu pronaći u WC-ima i drugim površinama u školi, širenje glasina o seksualnom ponašanju ili seksualnoj orijentaciji učenika (Bilić, 2018: 72 – 73), seksualne ponude i ucjenjivanja, buljenje, zadiranje u intimni prostor, namjerno nametanje drugome, ostavljanje pornografskog materijala na klupi, torbi, privatnim stvarima i dr. (Mamula, 2004: 8 – 9). U suvremenom dobu, dio nasilja se proširio i prebacio u elektroničku sferu što je omogućilo počiniteljima širi prostor vršenja nasilja nad drugima i anonimnosti u počinjenju zločina. Tako i seksualno uznemiravanje zadobiva specifični oblik uznemiravanja preko društvenih mreža u adolescentskoj skupini. Oblici seksualnog uznemiravanja u umreženom svijetu su sljedeći: neželjene e-poruke, vicevi, slike seksualnog sadržaja, širenje neistinitih informacija i glasina seksualnog sadržaja, neželjena seksualna pažnja, ponižavajuće primjedbe, dijeljenje fotografija i video uradaka na javne i privatne mreže, komentari na fotografije sa seksualnim sadržajem, komentari na seksualnu orijentaciju, ucjene za iznudu seksualnog sadržaja i dr. (Bilić, 2018: 101 – 103). Problem navedenih oblika seksualnog

uznemiravanja je što se shvaćaju olako i kao oblici razvojnog ponašanja adolescenata. Veliki broj mladih njih čak 29 % je bilo žrtvom seksualnog uznemiravanja u školi i 78 % se izjasnilo kako je to imalo na njih negativan utjecaj (Hill i Kearn, 2011, prema Bilić, 2018: 74). Vrlo je jasno da se seksualno uznemiravanje ne smije smatrati banalnom pojavom ili normalan dio odrastanja već da se u školama ono mora shvatiti kao ozbiljno nasrtanje u privatnost drugog i stvaranje neugodne školske atmosfere.

5.2. Seksualno zlostavljanje i silovanje

Seksualnost u adolescenata se negira, ono je tabu tema o kojoj edukacijski sustav želi da roditelji raspravljaju dok roditelji ne žele pričati s djecom o toj temi već smatraju to zadatak edukacijskog sustava. Naravno u tom prebacivanju odgovornosti, adolescenti su oni koji su na gubitku. Bez znanja o promjena u svom tijelu adolescenti su osuđeni na dijeljenje informacija međusobno ili traženja informacija na internetu i društvenim mrežama. Naravno, takvo dijeljenje informacija je veoma rizično zbog velike količine netočnih informacija na internetu, pogotovo na društvenim mrežama koje mogu dovesti do rizičnih seksualnih ponašanja. Seksualno zlostavljanje i silovanje događaju se među adolescentima i nad adolescentima i potrebno je pokrenuti otvoreni diskurs za edukaciju mladih (i odraslih). Stoga u nastavku detaljnije pojašnjavamo seksualno zlostavljanje i silovanje kod adolescenata.

Poražavajuća statistika je da pokušaj silovanja, fizičko nasilje ili uhođenje od strane partnera će jedna od pet žena i jedan od sedam muškaraca doživjeti u dobi od 11 - 17 godina (Black i sur., 2011, prema Mamula, 2018: 32). U istraživanjima zabilježene su neproporcionalno visoke stope viktimizacije seksualnog nasilja u adolescenciji i kod mladih odraslih osoba (Black i sur., 2011, prema Edwards i Banyard, 2018, 417). 79,6 % žrtava silovanja je doživjelo silovanje prije svoje 25. godine života. Zatim, u adolescenciji je 51 % učenica i 26 % učenika u srednjoj školi doživjelo barem jedan oblik seksualnog nasilja od svog kolege ili kolegice (Young i sur. 2009, prema Edwards i Banyard, 2019: 416). Primjećuje se i visoka stopa seksualnog nasilja u mladenačkim vezama, veća nego u bračnim odnosima (Rapoza i Baker, 2008, prema Gvozdić i sur. 2018, prema Hojt Ilić, 2019: 31). Adolescenti često u vezama doživljaju seksualno nasilje od strane svog partnera ili partnerice te su adolescentice sklonije doživljavanju prisilnog seksualnog

odnosa. U istraživanju UNICEF-a 2017. godine (prema Hojt Ilić, 2019: 31) 15 milijuna djevojaka je doživjelo prisilu na seksualni čin u dobi od 15 do 17 godine. Kako opisuje Hojt Ilić (2019) ovi oblici nasilja započinju psihičkim zlostavljanjem putem kojeg nasilnik zadobiva moć nad partnerom i tu moć koristi za vršenje seksualnog nasilja u vezi. Seksualno nasilje u vezama je specifično jer uključuje splet emocija koje žrtva osjeća prema nasilniku što omogućava ponovno produciranje istih nasilnih oblika u vezi i nemogućnosti odvajanja od nasilnika. Tipični su sljedeći oblici seksualnog nasilja u vezama mladih: inzistiranje na seksualnim odnosima te izazivanje negativnih osjećaja poput krivnje i/ili obaveze, prijetnja prekida veze i širenja laži ako žrtva ne udovolji nasilniku, pružanje lažnih obećanja i nagrada kao oblik manipulacije za iznudu seksualnih aktivnosti (Hojt Ilić, 2019: 31 – 32). Prema dosadašnjim podacima, možemo zaključiti kako je mladima potrebno pružiti adekvatnu seksualnu edukaciju i edukaciju o seksualnom nasilju.

6. Pregled dosadašnjih istraživanja

Istraživanja seksualnog nasilja započinju u drugoj polovici 20. stoljeća s drugim valom feminističkih pokreta (Canan i Leveland, 2019: 4), a seksualno uznemiravanje kao oblik seksualnog nasilja započinje se istraživati 1970 – ih godina s povećanjem žena u radnom kontingentu (Cuenca-Piqueras i dr., 2023: 1). Broj članaka, radova i knjiga koje se usmjeravaju na temu seksualnog nasilja je mnogobrojan ipak zbog širine teme i kratkog razdoblja istraživanja ovog oblika nasilja, nisu svi aspekti seksualnog nasilja jednako istraženi. Radovi se većinom usmjeravaju na žrtve seksualnog nasilja i/ili iskustva seksualnog nasilja određenih skupina, ali je malo onih koji istražuju znanje, stavove i ponašanje na uzorku adolescenata. Stoga se unutar pregleda dosadašnjih istraživanja usmjeravamo na dostupna istraživanja o adolescentima koja se dodiruju teme seksualnog nasilja koja nam pružaju referentni okvir u istraživanju.

Kvalitativno istraživanje objavljeno 2022. godine provedeno na adolescentima o percepciji seksualnog uznemiravanja ispituje: što je seksualno uznemiravanje iz perspektive učenika, kako i u kojim situacijama se događa seksualno uznemiravanje u životu učenika i kako se seksualno uznemiravanje može prevenirati u školama (Sakellari i sur., 2022: 1-10). Istraživanje se provodilo putem četiri fokus grupe iz četiri zemalja

Europe - Finske, Grčke, Portugala i Litve. Adolescenti su prepoznali sljedeće oblike seksualnog uznemiravanja: fizičko seksualno uznemiravanje – diranje na neprimjerene načine, fizički kontakt bez dopuštenja, silovanje i dr., verbalno seksualno uznemiravanje - komentari, šale, *slut shaming*, komentare o seksualnoj orijentaciji i dr., virtualno seksualno uznemiravanje – dijeljenje tuđih neprimjerenih fotografija i zaprimanje tuđih neželjenih neprimjerenih fotografija, radnje bez pristanka - neželjena seksualna pažnja, buljenje i gledanje drugog na povrjeđujući i neugodan način i dr. Sudionici su prepoznali četiri okružja u kojima se događa seksualno uznemiravanje - škola, virtualni svijet, javnost i poznato okruženje. Načine prevencija koje su učenici predložili su edukacije mladih i odraslih. Edukacija mladih uključuje prepoznavanje razlike između seksualnog nasilja i prijateljskog ponašanja. Učenici su izjavili kako je potrebno educirati i odrasle - učitelje i roditelje. Također su naglasili podršku sustava, roditelja i kolega te potrebu društvene reakcija na nasilje. Ako se nasilje dogodi potrebno je reagirati i otvoreno govoriti o nasilju, svjedoci seksualnog nasilja trebaju reagirati, potražiti pomoć za žrtve i prijaviti nasilnika, a ne ignorirati nasilje (Sakellari i sur., 2022: 1-10).

Rezultati istraživanja stereotipova i mitova o silovanju u studiji iz 1987. godine na uzorku adolescenata u dobi od 14 do 17 godina u Sjedinjenim Američkim Državama pokazuje kako adolescenti smatraju da se silovanje najčešće događa od strane nepoznate osobe i da je počinitelj osoba s mentalnim poteškoćama i/ili nemogućnošću kontroliranja svojih nagona (Hall, 1987: 41). Iako se smatra kako su počinitelji silovanja muškarci s mentalnim poteškoćama, počinitelj je ustvari najčešće poznanik žrtve (Hojt Ilić i Mamula, 2019: 40). Bitan rezultat iz studije je da su ženske ispitanice u ocjenjivanju ozbiljnosti situacija silovanja odgovorile kako je silovanje na ulici ozbiljniji oblik silovanja od silovanja na zabavi u krugu prijatelja (73%) (Hall, 1987: 40). U drugoj studiji Davisa i Leeja (1996: 799) provedenoj na uzorku adolescenata dječaci su više prihvaćali mitove o tipičnom seksualnom nasilju, tradicionalnim ulogama žena, heteroseksualnim vezama, manje su negativno percipirali prisilne seksualne odnose, više su krivili djevojke koje nose oskudniju odjeću ili se ponašaju zavodljivo za seksualno nasilje, djevojke su „dužne“ stupiti u seksualni odnos ako su dečki potrošili puno novaca na njih. Oba spola su se u visokom postotku složili sa sljedećim stereotipnim tvrdnjama: žene često lažu o silovanju (40 %), muškarci čine seksualno nasilje jer žena nije udovoljila muškarčevim

seksualnim potrebama (50 %), muškarci se ne mogu zaustaviti kada žele imati spolne odnose (40 %) i žene često lažu o silovanju (40 %) (Davis i Lee, 1996: 799 – 800).

Od interesa je u istraživanju otkriti i pristup mladih seksualnom uznemiravanju. Jedan od oblika seksualnog uznemiravanja koji se pretvorio u društvenu shemu je uznemiravanje žena na javnim površinama. Kako je seksualno uznemiravanje društveni problem prikazuju nam podaci iz nacionalne studije 1993. godine u kojoj se 85 % žena iznad 18 godina izjasnilo kako je doživjelo uznemiravanje od strane nepoznate osobe (MacMillan i sur., prema Horvat, Perasović Cigrovski, 2014: 302). U novijem istraživanju, provedenom *online* anketom 2012. godine u Poljskoj na muškarcima i ženama dobiveni su podaci kako je 85 % žena i 44 % muškaraca doživjelo uznemiravanje na javnim površinama (Rozsack i Gober, 2012, prema Horvat, Perasović-Cigrovski, 2014: 303). U radu se spominje i prosječna dob od 12 godina u kojoj su osobe doživjele seksualno uznemiravanje (Kearl, 2010, Horvat, Perasović Cigrovski, 2014: 303). Navedeni znanstveno utemeljeni podatci nam pokazuje kako je edukacija o seksualnom nasilju i uznemiravanju potrebna već od rane adolescentske dobi.

U digitalnom dobu propust je ne obratiti pozornost na pojavu i oblike elektroničkog nasilja. Vrijeme koje adolescenti provedu na društvenim mrežama u zadnjih deset godina je u porastu. Dok s pandemijom COVID-19 virusa adolescenti su gurnuti još više u virtualni svijet u kojem provode svoje obrazovno i slobodno vrijeme uz višu viktimizaciju (UNICEF, 2020: <https://www.unicef.org/eap/press-releases/children-increased-risk-harm-online-during-global-covid-19-pandemic-unicef>). Dobiveni rezultati istraživanja Poliklinike za zaštitu djece mladih grada Zagreb (2019, prema Raguž, 2021: 227) govore kako svaki treći adolescent koristi društvene mreže u prosjeku od tri do pet sati dnevno dok svaki peti adolescent više od pet sati dnevno koristi društvene mreže. Adolescenti odrastaju na društvenim mrežama, stvarajući i potvrđujući svoj identitet u *online* svijetu, jedan velik dio tog identiteta je: seksualnost. Na društvenim mrežama mladi se češće opuštaju u rizična seksualna ponašanja (Burén i Lunde, 2018, prema Raguž, 2021: 229) što na kraju može dovesti do eksploatacije mladih osoba, dijeljenja njihovih privatnih fotografija, ucjenjivanja i drugih oblika seksualnog nasilja i uznemiravanja u *online* formi. U Hrvatskoj se gotovo svaki peti adolescent seksto pod

prisilom, najčešće pod pritiskom od partnera ili partnerice, prijatelja, osobe koja im se sviđa i poznaju ju uživo i osobe koje im se sviđa, ali ju ne poznaju u uživo (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Zagreb, 2019, prema Raguž, 2021: 232). Sociologija proučavajući seksualno nasilje fokus stavlja na disbalans moći počinitelja i žrtve, pa se tako u digitalnom obliku seksualnog nasilja prepoznaju se određene promjene u odnosu žrtva - počinitelj. Počinitelj je u digitalnom svijetu anoniman i superiorniji (Shariff i Gouin, 2006; Vandebosch i Van Cleemput, 2008, prema Raguž, 2021: 233). Počinitelj može opetovano širiti sadržaj, reproducirati ga na različite platforme i dijeliti ga na raznim društvenim mrežama i platformama te anonimnost zbog koje se često ne može pronaći počinitelj kaznjivog djela (Starcevic i Aboujaoude: 2015, prema Raguž, 2021: 233). Seksualno nasilje koje se pojavljuje u virtualnom svijetu autorice nazivaju “online ekstenzija tradicionalnih oblika seksualnog iskorištavanja” (Raguž i dr., 2021: 230).

7. Metodologija

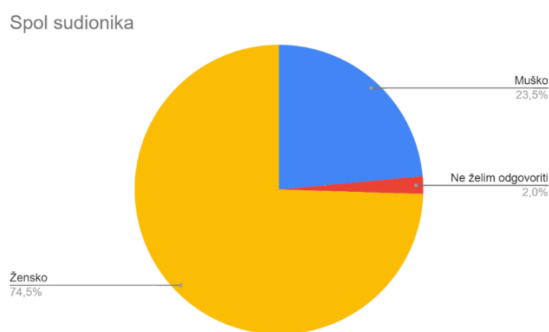
7.1. Plan istraživanja

U ovom istraživanju analizirala su se znanja, stavovi i ponašanja adolescenata vezana uz seksualno nasilje. U svrhu sveobuhvatne analize znanja, stavova i ponašanja koristila se kombinirana metoda kvantitativne i kvalitativne metodologije. Ovaj kombinirani metodološki pristup omogućuje pristupanje fenomenu seksualnog nasilja iz različitih metodičkih perspektiva što pruža širu i pregledniju sliku seksualnog nasilja.

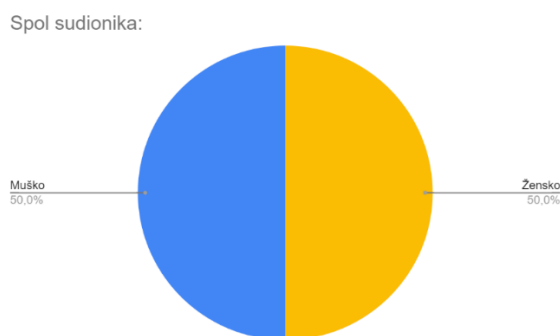
U kvantitativnom dijelu istraživanja provodio se anketni upitnik na uzorku adolescenata, dok kvalitativnom metodologijom su se provodili polustrukturirani intervjui s dijelom uzorka. Anketni upitnik se koristio iz razloga istraživanja teme seksualnog nasilja na većem broju ispitanika i potencijalnog kreiranja zaključaka o znanjima, stavovima i ponašanjima adolescenata vezanih uz seksualno nasilje. Svrha polustrukturiranih intervjua je bolje razumijevanje dobivenih rezultate iz anketnih upitnika i detaljniji uvid u znanja, stavove i ponašanje adolescenata o seksualnom nasilju.

7.2. Uzorak istraživanja

Istraživanje je obuhvatilo učenike jedne srednje škole u Zagrebu koji polaze 4. razred srednje škole i napunili su 18 godina. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku 51 učenika i učenica. Njih 51 je sudjelovalo u kvantitativnom dijelu istraživanju dok od ukupnog broja njih 4 je sudjelovalo u kvalitativnom dijelu istraživanja. U kvantitativnom istraživanju je sudjelovalo 74,5 % učenica i 23,5 % učenika, njih 2 % se nije izjasnilo o spolu. Dok je u kvalitativnom istraživanju sudjelovalo 50 % učenica i 50 % učenika koji su se dobrovoljno javili za polustrukturirani intervju.

Slika 1. *Spol sudionika kvantitativnog istraživanja*

Slika 2. *Spol sudionika kvalitativnog istraživanja*

7.3. Instrument

Istraživanje se provodilo u dva dijela. U prvom dijelu istraživanja sudionicima je bio podijeljen anketni upitnik u *online Google Forms* obliku, dok se drugi dio istraživanja

sastojao od polustrukturiranih dubinskih kvalitativnih intervjua sastavljenih na temelju dobivenih podataka iz anketnih upitnika.

7.3.1. Anketni upitnik

Za ispitivanje učenika o znanjima, stavovima i ponašanjima vezanima uz seksualno nasilje procijenjeno je kako je anketni upitnik najbolji način za ispitati navedene tri dimenzije seksualnog nasilja. Pitanja u anketnom upitniku preuzeta su iz tri znanstvena rada, jednog diplomskog rada, internetskog portala usmjerenog na temu seksualnog nasilja i određena pitanja su kreirana od strane istraživačice. Upitnik se sastojao od dvije sastavljene skale, dva pitanja s ponuđenim odgovorima i jednog socio-demografskog pitanja s ponuđenim odgovorima.

Korišteni su pouzdani izvori za kreiranje upitnika koji su mjerili i ispitivali seksualno nasilje osim jednog rada koji je bio usmjeren na istraživanje nasilja prema nastavnicima od strane učenika. *Sexual assault: Myths and stereotypes among Australian adolescents*, autora: David i Lee iz 1996. godine, *Myths and Stereotypes*, Coventry Rape and Sexual Abuse Centre (www.crasac.org.uk/be-informed/myths-stereotypes/), *Students' experience of sexual harassment at a small university*, Mazer i Percival, 1989., *The Perceptions of Sexual Harassment among Adolescents of Four European Countries*, Sakellari, 2022. i *Nasilno ponašanje učenika prema nastavnicima u relaciji sa školskom klimom*, Marko Prpić, 2018.

Korišteno je više izvora zbog nedostatka upitnika koji direktno ispituje tri dimenzije od važnosti u ovom radu i zastarjelosti postojećih upitnika. Za prvi dio upitnika korišteni su stavovi i stereotipi upitnika iz Davida i Leeja iz 1996. i Mazera i Percivala iz 1989. godine. Izabrani stavovi iz ovih znanstvenih radova su i danas relevantni. Primjer jednog od tih stavova je: *Ako žena nema dokaze o modricama, posjekotinama ili ozljedama uvijek postoji mogućnost da je bila seksualno napastovana*. (Davis, Lee, 1996: 798). Relevantni stavovi u skladu sa suvremenim društvom, preuzeti su sa stranice *Coventry Rape and Sexual Abuse Centre*, poput stava: *Žene ne čine seksualne prijestupe* (www.crasac.org.uk/be-informed/myths-stereotypes/). Nadalje, određeni stavovi nadodani su kako bi adolescenti izrazili mišljenje o seksualnom nasilju u umreženom društvu. Stavovi o dijeljenju golih fotografija na društvenim mrežama u ispitivanju

adolescenata ne smiju biti izostavljeni jer su društvene mreže postale kanal počinjenja djela seksualnog nasilja.

Prva skala u istraživanje je mjerila na kojoj razini od ponuđenih odgovora u rangu od 1 do 5 se ispitanik slaže s navedenom tvrdnjom. U navedenoj skali vrijednost 1 predstavlja odgovor „apsolutno se ne slažem“ i vrijednost 5 odgovor „apsolutno se slažem“. Druga skala mjeri na razini od 1 do 5 na kojoj razini određeni oblik seksualnog nasilja ispitanik smatra ozbiljnim. U drugoj skali vrijednost 1 predstavlja „nije nasilje“ i vrijednost 5 „veoma ozbiljan oblik nasilja“. Ponuđenih 11 oblika seksualnog nasilja preuzeti su iz rada Sakelleri i sur. (2022, 3 – 4) gdje su adolescenti naveli koje vrste seksualnog nasilja i uznemiravanja prepoznaju. Treće i četvrto pitanje kreirano je prema upitniku iz diplomskog rada o nasilju u školama prema nastavnicima (Prpić, 2018). Izabran je set izjava o tome je li učenik svjedočio nasilju u školi prema nastavniku. Upitnik se može koristiti u svrhu istraživanja više oblika nasilja pa tako i u ovom slučaju kako bi se ispitalo ponašanje u slučaju svjedočenja seksualnom nasilju. Treće pitanje je slijedno tomu usmjereno na ispitanikovo ponašanje prilikom svjedočenja seksualnom nasilju. Ponuđeno je bilo 15 mogućih situacija od kojih je ispitanik morao odgovoriti barem na jednu ponuđenu situaciju. Četvrto pitanje se nadovezuje na treće pitanje te ispituje ako ispitanik nije prijavio seksualno nasilje da odgovori zašto to nije učinio u zadanom okviru 8 ponuđenih situacija. U posljednjem dijelu upitnika postavljeno je jedno pitanje usmjereno na socio-demografski profil ispitanika - spol.

7.3.2. Polustrukturirani intervju

Posljednji korak u realizaciji istraživanja je bilo provođenje četiri polustrukturirana intervju s učenicima koji su dobrovoljno pristali na provođenje intervju. Intervjui su provedeni s dvije učenice i dva učenika. Pitanju u intervju su bila kreirana nakon provedbe anketnih upitnika. Izabrana je naknadna konstrukcija kvalitativnog upitnika u svrhu produbljivanja određenih rezultata dobivenih anketnim upitnikom. Upitnik je sastavljen od 18 otvorenih pitanja i 2 vinjete.

7.4. Obrada podataka

Anketnim upitnikom je prikupljen 51 odgovor. Dobiveni rezultati obrađeni su statističkom metodom deskriptivne analize koristeći SPSS program. Grafički prikazi rezultata napravljeni s pomoću softwera *Excel*. Za sustavni prikaz dobivenih rezultata, podijeljeni su rezultati u četiri kategorije: mitovi o seksualnom nasilju, ozbiljnost pojedinih oblika seksualnog nasilja, svjedočenje seksualnom nasilju i neprijavljivanje seksualnog nasilja. U drugom dijelu obrade podataka, snimljeni polustrukturirani intervjui bili su transkribirani doslovnim prijepisom te sistematično kategorizirani tematskom analizom u dvije tablice. Prva tablica „Znanje o seksualnom nasilju“ sadrži deset tema dok druga tablica „Prikaz stavova i ponašanja ispitanika s pomoću dvije vinjete seksualnog nasilja (...)“ je podijeljena s pomoću kodiranih odgovora dobivenih iz dvije vinjete – *online* dijeljenja tuđih golih fotografija s 8 podtema i „šlatanja“ s 10 podtema.

8. Rezultati istraživanja

U nastavku donosimo pregled rezultata kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja.

8.1. Rezultati kvantitativnog istraživanja

8.1.1. Mitovi o seksualnom nasilju

Na temelju provedenog anketnog upitnika dobiveni su sljedeći podaci prikazani pomoću statističkih mjera apsolutne frekvencije, relativne frekvencije i aritmetičke sredine.

Tablica 1. - *Aritmetička sredina, apsolutna frekvencija i relativna frekvencija*

		Apsolutna frekvencija					Relativna frekvencija %				
	Aritmetička sredina	Apsolutno se ne slažem 1	Ne slažem se 2	Niti se slažem niti se ne slažem 3	Slažem se 4	Apsolutno se slažem 5	Apsolutno se ne slažem 1	Ne slažem se 2	Niti se slažem niti se ne slažem 3	Slažem se 4	Apsolutno se slažem 5
Seksualno nasilje se događa često.	3,59	2	4	11	25	9	3,9	7,8	21,6	49,00	17,6
Seksualno nasilje je ozbiljan oblik nasilja.	4,67	2	0	2	5	42	3,9	0,00	3,9	9,8	82,4
Seksualno nasilje se događa samo ženama.	1,86	20	22	5	4	0	39,2	43,1	9,8	7,8	0,00
Muškarci ne mogu biti silovani.	1,71	29	14	4	2	2	56,9	27,5	7,8	3,9	3,9
Žene ne čine seksualne prijestupe.	1,57	29	16	5	1	0	56,9	31,4	9,8	2,00	0,00
Žene često lažu o seksualnom nasilju.	2,92	4	15	17	11	4	7,8	29,4	33,3	21,6	7,8
Žene lažu o silovanju jer su požalile što su imale spolni odnos ili zato što žele pozornost.	2,78	7	11	23	6	4	13,7	21,6	45,1	11,8	7,8
Mnoge optužbe seksualnog nasilja su neozbiljne i osvetoljubive.	2,63	10	9	25	4	3	19,6	17,6	49,00	7,8	5,9
Silovanje u vezi ili braku ne postoji.	1,49	31	15	5	0	0	60,8	29,4	9,8	0,00	0,00

Seksualno nasilje se događa u mojoj školi.	2,67	6	13	27	2	3	11,8	25,5	52,9	3,9	5,9
Problem sa seksualnim nasiljem je to što neke žene ne znaju prihvatiti šalu.	1,69	29	13	6	2	1	56,9	25,5	11,8	3,9	1,9
Mnogo toga što ljudi nazivaju seksualnim uznemiravanjem je normalno koketiranje između muškarce i žene.	2,24	17	13	15	5	1	33,3	25,5	29,4	9,8	2,00
Seksualni napad i seksualno uznemiravanje su dvije različite stvari.	3,24	7	5	16	15	8	13,7	9,8	31,4	29,4	15,7
Seksualno uznemiravanje odnosi se na one incidente neželjene seksualne pažnje koji nisu previše ozbiljni.	2,67	10	9	22	8	2	19,6	17,6	43,1	15,7	3,9
Seksualno uznemiravanje ima malo veze s moći.	2,49	14	7	22	7	1	27,5	13,7	43,1	13,7	2,00
Seksizam i seksualno uznemiravanje su dvije različite stvari.	3,80	3	3	13	14	18	5,9	5,9	25,5	27,5	35,3
Osoba svojim izgledom može tražiti da ju se siluje.	1,49	35	8	6	1	1	68,6	15,7	11,8	1,9	2,00
Osoba koja nije vrištala ili borila se protiv svog napadača zapravo nije bila silovana.	1,33	43	1	5	2	0	84,3	2,00	9,8	3,9	0,00
Ako žena nema dokaze o modricama, posjekotinama ili ozljedama uvijek postoji	3,78	4	3	10	17	17	8,00	6,00	20,00	32,00	34,00

mogućnost da je bila seksualno napastovana.											
Većina žena koje dožive seksualno nasilje su isprovocirale muškarca svojim govorom, ponašanjem ili odijevanjem.	1,65	29	13	7	2	0	56,9	25,5	13,7	3,9	0,00
Ako žena koketira s muškarcem to znači da ona želi spavati s njime.	1,94	22	17	6	5	1	43,1	33,3	11,8	9,8	2,00
Kada se muškarac seksualno uzbudi, on si ne može pomoći, mora imati seksualni odnos.	1,37	40	5	5	0	1	78,4	9,8	9,8	0,00	2,00
Nastavio bi izlaziti s djevojkom ili dečkom koji je bio/la seksualno napastovan.	3,80	3	4	12	13	19	5,9	7,8	23,5	25,5	37,3
Muškarac ne može biti seksualno napastovan od drugog muškaraca jer bi se trebao znati obraniti.	1,55	34	11	3	1	2	66,7	21,6	5,9	1,9	3,9

Na tvrdnju o ozbiljnosti seksualnog nasilja 82,4 % sudionika je odgovorilo kako se apsolutno slažu, 9,8 % sa slažem se, 3,9 % niti se slažem niti se ne slažem dok 3,9 % se apsolutno ne slaže s navedenom tvrdnjom. Da se seksualno nasilje učestalo događa apsolutno se slaže približno polovica tj. 49 % sudionika, da se slažu s tvrdnjom odgovorilo je 17,6 % sudionika, niti se slažu niti se ne slažu 21,6 %, dok se ne slažu i apsolutno ne slažu 7,8 % i 3,9 % sudionika istraživanja. Na tvrdnju *Seksualno nasilje se događa u mojoj školi* više od polovice, 52,9 % sudionika je odgovorilo kako se niti slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom, što nam upućuje kako učenici ne znaju prepoznati određene oblike seksualnog nasilja. Njih 25,5 % se ne slaže s tom tvrdnjom i apsolutno se ne slaže njih 11,8 %. Dok da se nasilje događa u njihovoj školi se slaže 3,9 %, a ostalih 5,9 % se apsolutno slaže s tom tvrdnjom.

Ispitani su spolni stereotipni mitovi vezane uz žene i muškarce. Za mitove vezane uz ženski rod poput *Žene ne čine seksualne prijestupe* sudionici se većinski ne slažu ili apsolutno slažu s navedenim tvrdnjama dok u dva mita prevladava neodlučnost. Na tvrdnju *Seksualno nasilje događa se samo ženama* 39,2 % se apsolutno ne slaže, 43,1 % se ne slaže, 9,8 % niti se slaže niti se ne slaže, ostatak 7,8 % se slaže s navedenom tvrdnjom. Više od polovice sudionika, točnije 56,9 % se apsolutno ne slaže s tvrdnjom *Žene ne čine seksualne prijestupe*, 31,4 % se ne slaže, 9,8 % niti se slaže niti slaže, 2 % se slaže s tvrdnjom, ni jedan ispitanik nije izjavio kako se apsolutno slaže s tvrdnjom. Na tvrdnju *Problem sa seksualnim nasiljem je to što neke žene ne znaju prihvatiti šalu* je 56,9 % ispitanika odgovorilo kako se apsolutno ne slaže s navedenom tvrdnjom, 25,5 % kako se ne slaže, 11,8 % niti se slaže niti slaže, 3,9 % se slaže s tvrdnjom i 1,9 % se apsolutno slaže s tvrdnjom. U sljedećoj tvrdnji u kojoj se odgovornost žrtve povezuju sa seksualnim nasiljem *Većina žena koje dožive seksualno nasilje su isprovocirale muškarca svojim govorom, ponašanjem ili odijevanjem*, 56,9 % se apsolutno ne slaže s tvrdnjom, 25,5 % se ne slaže, 13,7 % niti se slaže niti se ne slaže, 3,9 % se slaže s tvrdnjom. Ni jedan ispitanik nije izjavio kako se apsolutno slaže s tvrdnjom. Neodlučnost ispitanika se očitava u tvrdnji *Žene lažu o silovanju jer su požalile što su imale spolni odnos ili zato što žele pozornost*, približno polovica ispitanika 45,1 % je izjavilo kako se niti slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom, 21,6 % se ne slaže s tom tvrdnjom, 13,7 % se apsolutno ne slaže, 11,8 % se slaže, a najmanji postotak 7,8 % se apsolutno slaže. Slična neodlučna situacija se pokazuje kod mita *Žene često lažu o seksualnom nasilju*, u najvećoj mjeri su sudionici odgovorili kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom 33,3 %, 29,4 % se ne slaže, 7,9 % se apsolutno ne slaže, 21,6 % se slaže, 7,8 % se apsolutno slaže. Navedena tvrdnja vezana uz žene i seksualno nasilje pokazuje veliki postotak sudionika koji se slaže sa stereotipnom tvrdnjom.

Mitovi i stereotipovi vezani uz muškarce i seksualno nasilje pokazuju apsolutno ne slaganje sudionika s tvrdnjama. *Kada se muškarac seksualno uzbudi on si ne može pomoći, mora imati seksualan odnos* u ovoj tvrdnji 78,4 % sudionika odgovorilo je kako se apsolutno ne slažu s tom tvrdnjom, 9,8 % kako se ne slažu i 9,8 % kako se niti slažu niti ne slažu, nije zabilježen ni jedan odgovor slaganja s navedenom tvrdnjom. Također u tvrdnji *Muškarac ne može biti seksualno napastovan od drugog muškarca jer bi se trebao znati braniti*, 66,7 % apsolutno se ne slaže s tvrdnjom i 21,6 % se ne slaže s tvrdnjom. U dosta manjem postotku izabran je odgovor niti se ne slažem niti se slažem 5,9 %, slaže se 2 % i apsolutno se slaže 3,8 %. Sudionici na sljedeću tvrdnju vezanu uz muški rod i seksualno nasilje: *Muškarci ne mogu biti silovani* odgovaraju kako se apsolutno ne slažu 56,9 % i ne slažem se 27,5 %, u malom postotku 7,8 % kako se niti slažu niti ne slažu, 3,9 % se slaže i 3,9 % se apsolutno slaže.

U ovom dijelu upitnika htjelo se ispitati razlikuju li adolescenti pojmove povezane uz seksualno nasilje poput uznemiravanja, seksizma i uloge moći u seksualnom nasilju te raspoznaju li sudionici pojmove seksualnog uznemiravanja i seksizma od pojma seksualnog nasilja. Dobiveni su sljedeći rezultati anketnim upitnikom. Za tvrdnju *Seksualni napad i seksualno uznemiravanje su dvije različite stvari* najviše ispitanika je odgovorilo s niti se slažem niti se ne slažem - 31,4 % dok jedan dio ispitanika se slaže s navedenom tvrdnjom - 29,4 %, a u manjoj mjeri 15,7 % se apsolutno slaže. U približno istom omjeru ispitanici su odgovorili kako se apsolutno ne slažu 13,7 % i manji postotak 9,8 % ih se ne slaže s tvrdnjom. Nadalje, tvrdnja *Seksualno uznemiravanje ima veze s moći*, govori nam kako se sudionici u većoj mjeri također niti slažu niti ne slažu 43,1 %, zatim slijedi s najvećim postotkom 27,5 % kako se apsolutno ne slažu s tom tvrdnjom, 13,7 % se ne slaže s tom tvrdnjom. Manji broj ispitanika se slaže s tvrdnjom kako je seksualno uznemiravanje povezano s moći 13,7 %, apsolutno se slažu tek 2 %. Sličnu neodlučnu situaciju primjećujemo u tvrdnji *Mnogo toga što ljudi nazivaju seksualnim uznemiravanjem je normalno koketiranje između muškarca i žene*, većina se apsolutno ne slaže 33,3 % ispitanika, 25,5 % se ne slaže dok postotak neodlučnih čini 29,4 %. U ostatku odgovora, 9,4 % njih slaže se s tvrdnjom dok 3,9 % apsolutno se slaže. U razlikovanju pojmova seksizma i seksualnog uznemiravanja određeni dio ispitanika bio je odlučniji u razlikovanja ova dva pojma - 35,3 % ih se apsolutno slaže kako su to dva različita pojma, 27,5 % se slaže. Određeni dio nije siguran tj. 25,5 % ispitanika niti se slaže niti ne slaže s navedenom tvrdnjom, dok u oba slučaja apsolutnog neslaganja i neslaganja 5,9 % ne razlikuje seksizam i seksualno uznemiravanje.

Sljedeći dio prikaza rezultata odnosi se na mitove vezane uz silovanje. Prema odgovorima razumijemo kako većinom sudionici gledaju na silovanje kao veoma ozbiljan čin seksualnog nasilja. Više od polovice sudionika, točnije 60,8 % njih apsolutno se ne slaže da silovanje u braku ili vezi ne postoji, zatim slijedi 29,4 % koji se ne slažu i 9,8 % koji se niti slažu niti ne slažu, nije zabilježen ni jedan odgovor slaganja s ovom tvrdnjom. Što se tiče mita vezanog uz izgled također se više od polovice 68,6 % apsolutno ne slaže da osoba svojim izgledom može tražiti da ju se siluje, 15,7 % se ne slaže, 11,8 % ispitanika je neodlučno, 1,9 % ih se slaže da osoba svojim može tražiti da ju se siluje također u istoj mjeru 2,00 % se apsolutno slaže s tom tvrdnjom. Stereotipna tvrdnja s kojom se u najvećoj mjeri njih 84,3 % apsolutno ne slaže je *Osoba koja nije vrištala ili borila se protiv svog napadača zapravo nije bila silovana*, ne slaže se 2,00 %, 9,8 % se niti slaže niti ne slaže, 3,9 % se slaže i nijedna osoba nije odgovorila da se apsolutno slaže s tvrdnjom. Potrebno je spomenuti kako sudionici na mitove o silovanju odgovaraju kako se ne slažu s tim tvrdnjama dok kada analizom odgovora na mitove poput *Žene lažu o silovanju jer su požalile što su imale spolni odnos ili zato što žele pozornost*, *Žene često lažu o seksualnom nasilju*, *Mnoge optužbe seksualnog nasilja su neozbiljne i osvetoljubive* primjećujemo kako je najveći postotak odgovora neodlučan tj. kako se ne slažu niti ne slažu s tom tvrdnjom. Što nam ukazuje da kod prijavljivanja seksualnog nasilja postoji određeno društveno propitkivanje je li osoba bila silovana ili nije. Što je daljnje pitanje koje treba uzeti u obzir prilikom rasprave.

8.1.2. Ozbiljnost pojedinih oblika seksualnog nasilja

U drugom dijelu upitnika od sudionika je bilo zatraženo da određeni oblik seksualnog nasilja označe na ljestvici od 1 do 5 u kojoj mjeri smatraju oblik seksualnog nasilja ozbiljnim tj. smatraju li ga uopće oblikom seksualnog nasilja. U ovom slučaju oznaka 1 na ljestvici predstavlja odgovor kako oblik seksualnog nasilja nije nasilje, 2 - vrlo blag oblik seksualnog nasilja, 3 - blag oblik seksualnog nasilja, 4 - ozbiljan oblik seksualnog nasilja i 5 - vrlo ozbiljan oblik seksualnog nasilja. Na temelju odgovora sudionika dobiveni su sljedeći podaci:

Tablica 2 – aritmetička sredina, apsolutne i relativne frekvencije

		Apsolutna frekvencija						Relativna frekvencija %				
	Aritmetička sredina	Nije nasilje 1	Vrlo blag oblik seksualnog nasilja 2	Blag oblik seksualnog nasilja 3	Ozbiljan oblik seksualnog nasilja 4	Vrlo ozbiljan oblik seksualnog nasilja 5		Nije nasilje 1	Veoma blag oblik seksualnog nasilja 2	Blag oblik seksualnog nasilja 3	Ozbiljan oblik seksualnog nasilja 4	Vrlo ozbiljan oblik seksualnog nasilja 5
Dodirivanje na neželjen način.	3,47	2	6	16	20	7	Dodirivanje na neželjen način.	3,9	11,8	31,4	39,2	13,7
Fizički kontakt bez pristanka druge osobe.	3,67	2	4	18	12	15	Fizički kontakt bez pristanka druge osobe.	3,9	7,8	35,3	23,5	29,4
Seksualni komentari na izgled druge osobe.	2,63	6	16	23	3	3	Seksualni komentari na izgled druge osobe.	11,8	31,4	45,1	5,9	5,9
Dodirivanje na neželjen način.	3,47	2	6	16	20	7	Dodirivanje na neželjen način.	3,9	11,8	31,4	39,2	13,7

Fizički kontakt bez pristanka druge osobe.	3,67	2	4	18	12	15	Fizički kontakt bez pristanka druge osobe.	3,9	7,8	35,3	23,5	29,4
Seksualni komentari na izgled druge osobe.	2,63	6	16	23	3	3	Seksualni komentari na izgled druge osobe.	11,8	31,4	45,1	5,9	5,9
Govor o tuđim intimnim dijelovima tijela.	2,92	6	10	22	8	5	Govor o tuđim intimnim dijelovima tijela.	11,8	19,6	43,1	15,7	9,8
Komentari o tuđoj seksualnosti i.	2,41	12	16	16	4	3	Komentari o tuđoj seksualnosti i.	23,5	31,4	31,4	7,8	5,9
Seksualna gestikulacija usmjerena prema drugom.	2,78	9	10	19	9	4	Seksualna gestikulacija usmjerena prema drugom.	17,6	19,6	37,3	17,6	7,8
Silovanje.	4,98	0	0	0	1	50	Silovanje.	0,00	0,00	0,00	2,00	98,00
Stvaranje osjećaja krivnje jer je druga	3,02	10	6	15	13	7	Stvaranje osjećaja krivnje jer je druga	19,6	11,8	29,4	25,5	13,7

osoba odbila seksualni odnos.							osoba odbila seksualni odnos.					
Objava tuđih golih fotografija.	4,35	1	1	3	20	26	Objava tuđih golih fotografija.	2,00	2,00	5,9	39,2	51,00
Slanje golišavih fotografija bez da je ih druga osoba tražila.	3,75	3	5	9	19	15	Slanje golišavih fotografija bez da je ih druga osoba tražila.	5,9	9,8	17,6	37,3	29,4

U nastavku ćemo prema vrijednostima aritmetičke sredine predstaviti podatke drugog dijela upitnika polazeći od najviše dobivene vrijednosti do najniže vrijednosti. Uz rezultat aritmetičke sredine prikazat ćemo i relativnu frekvenciju odgovora za dobivanje jasnije metodološke slike izbora odgovora. Od deset zadanih oblika seksualnog nasilja, kod jednog oblika seksualnog nasilja većina sudionika složila se kako se radi o vrlo ozbiljnom obliku seksualnog nasilja, a to je silovanje, AS: 4,98. U ovom slučaju 98 % sudionika se složila o ozbiljnosti ovog oblika seksualnog nasilja, dok samo jedan sudionik smatra kako se radi o ozbiljnom obliku seksualnog nasilja. Za seksualno nasilje *Objava tuđih fotografija*, AS: 4,35, takvo se ponašanje smatra ozbiljnim oblikom seksualnog nasilja. Više od polovice, 51 % sudionika smatra kako je to vrlo ozbiljan oblik seksualnog nasilja, 39,2 % smatra kako se radi o ozbiljnom obliku seksualnog nasilja, 5,9 % označava ponašanje kao blag oblik seksualnog nasilja, 2 % kao vrlo blag oblik seksualnog nasilja i 2 % ne smatra navedeni oblik seksualnog ponašanja kao oblik seksualnog nasilja. *Slanje golišavih fotografija bez da je ih druga osoba tražila*, AS: 3,75, smatra se ozbiljnim oblikom seksualnog nasilja. Sukladno tomu približno 30 % sudionika je označilo ovaj oblik seksualnog nasilja kao vrlo ozbiljan čin seksualnog nasilja, 37,3 % označava ovaj oblik kao ozbiljan oblik seksualnog nasilja, 17,6 % kao blag oblik seksualnog nasilja, 9,8 % kao veoma blag oblik seksualnog nasilja i 5,9 % ne vidi ovaj oblik seksualnog ponašanja kao oblik seksualnog nasilja. Sličnu vrijednost aritmetičke sredine ima *Fizički kontakt bez pristanka druge osobe*, AS: 3,67, te se time fizički kontakt bez pristanka druge osobe vidi kao ozbiljan oblik seksualnog nasilja. Kao i u prethodnom scenariju približno 30 % smatra ovaj oblik vrlo ozbiljnim oblikom seksualnog nasilja, 23,5 % sudionika smatra ovaj čin ozbiljnim oblikom seksualnog nasilja. Nastavno tomu *Fizički kontakt bez pristanka druge osobe* 35,3 % sudionika smatra blagim oblikom seksualnog nasilja, vrlo blagim oblikom seksualnog nasilja 7,8 % sudionika dok njih 3,9 % smatra kako ovaj oblik seksualnog nasilja nije oblik seksualnog nasilja. Sljedeći oblik seksualnog nasilja je *Dodirivanje na neželjen način*. Prema dobivenim podacima sudionici u prosjeku smatraju *Dodirivanje na neželjen način* kao blag oblik seksualnog nasilja aritmetičke sredine 3,47. Ozbiljnim oblikom seksualnog nasilja smatra ovaj scenarija 39,2 % sudionika i blagim oblikom seksualnog nasilja 31,4 % sudionika. Kako je to vrlo ozbiljan čin seksualnog nasilja smatra 13,7 % sudionika, dok 11,8 % sudionika vidi dodirivanje kao vrlo blag oblik seksualnog nasilja, a 3,9 % sudionika ovaj oblik seksualnog nasilja ne vidi kao oblik seksualnog nasilja.

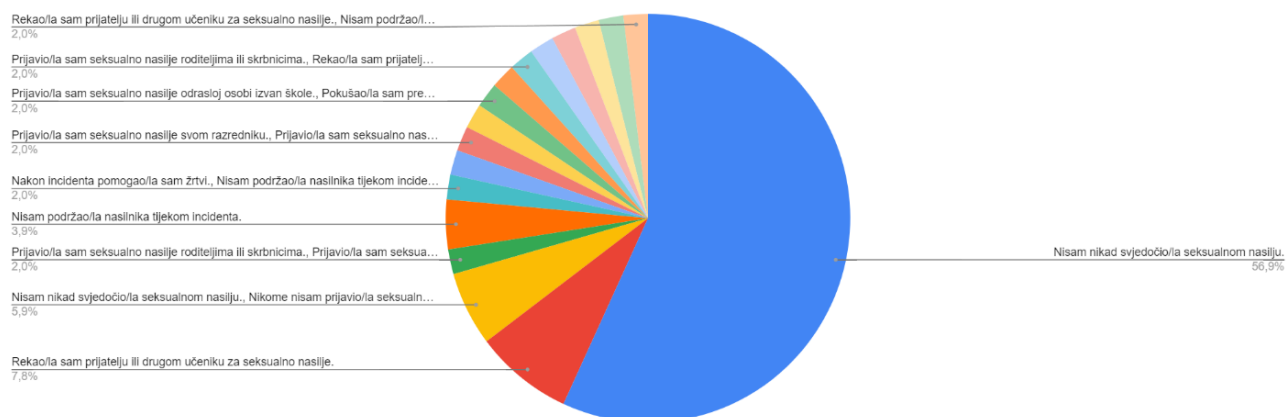
Stvaranje osjećaja krivnje jer je druga osoba odbila spolni odnos prema vrijednosti aritmetičke sredine 3,02, smatra se blagim oblikom seksualnog nasilja. Sukladno dobivenim

rezultatima 29,4 % sudionika izjasnilo se kako smatra da je to blag oblik seksualnog nasilja, 25,5 % smatra to ozbiljnim oblikom nasilja, manji postotak od 13,7 % smatra taj postupak vrlo ozbiljnim oblikom seksualnog nasilja. Kako je to vrlo blag oblik seksualnog nasilja smatra 11,8 %, dok čak 19,6 % sudionika ne vidi to uopće kao oblik seksualnog nasilja. Nadalje, sedmo ponašanje po stupnju ozbiljnosti je *Govor o tuđim intimnim dijelovima tijela*, AS: 2,92, čime se ovaj oblik seksualnog nasilja smatra blagim oblikom seksualnog nasilja. To potvrđuje i broj sudionika koji je odgovorio kako je to blagi oblik seksualnog nasilja - 43,1 %, kako je to ozbiljan oblik seksualnog nasilja smatra 15,7 % ispitanika, a da je to vrlo ozbiljan oblik seksualnog nasilja 9,8 % ispitanika. Približno 20 % ispitanika smatra da je to vrlo blag oblik seksualnog nasilja te da to nije oblik seksualnog nasilja smatra 11,8 % ispitanika. *Seksualni komentari na izgled druge osobe* iznose vrijednost aritmetičke sredine od 2,63 čime u prosjeku prema sudionicima takvo ponašanje spada pod blagi oblik seksualnog nasilja. Sukladno tomu 45,1 % sudionika se izjasnilo kako smatraju seksualne komentare blagim oblikom nasilja, 31,4 % vrlo blagim oblikom nasilja dok se njih 12 % izjasnilo kako je to ozbiljan ili vrlo ozbiljan oblik seksualnog nasilja. Zadnje mjesto prema ljestvici ozbiljnosti seksualnog nasilja zauzimaju *Komentari o tuđoj seksualnosti*, AS 2,41, čime se ono smatra vrlo blagim oblikom seksualnog nasilja. 31,4 % sudionika se izjasnilo kako smatraju takav oblik ponašanja vrlo blagim oblikom seksualnog nasilja, zatim u istom postotku kako je to blag oblik seksualnog nasilja, njih 7,8 % smatra kako je to ozbiljan oblik seksualnog nasilja, a da je to vrlo ozbiljan oblik seksualnog nasilja smatra 5,9 % sudionika. Vrlo je bitan podatak kako u ovom scenariju čak 23,5 % ispitanika komentare o tuđoj seksualnosti ne smatraju oblikom seksualnog nasilja.

8.1.3. Svjedočenje seksualnom nasilju

U trećem dijelu upitnika sudionici su bili zamoljeni ako su svjedočili seksualnom nasilju da se izjasne kako su postupali nakon viđenja seksualnog nasilja tako da označe jedan ili više od ponuđenih odgovora. Dobiveni su sljedeći podaci:

U slučaju da ste se pronašli u situaciju u kojoj ste vidjeli da se radi o nekom obliku seksualnog nasilja, molim Vas da u sljedećoj tabeli svaku tvrdnju koja točno opisuje Vaše ponašanje povodom toga.

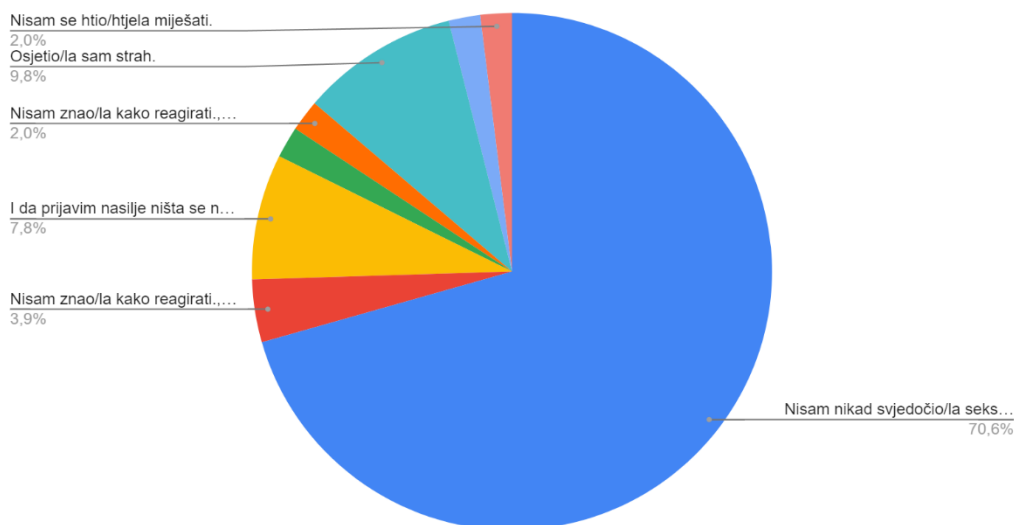
Slika 3. *Svjedočenje seksualnom nasilju*

Više od pola sudionika izjasnilo se kako nikad nije svjedočilo seksualnom nasilju – 68,6 %. Od sudionika koji su svjedočili seksualnom nasilju navedena su sljedeća postupanja u situaciji svjedočenja seksualnom nasilju: 23,5 % reklo je prijatelju ili drugom učeniku za seksualno nasilje, njih šestero tj. 11,8 % nije podržalo nasilnika tijekom incidenta, 9,8 % sudionika nikome nije prijavilo seksualno nasilje, 7,8 % prijavilo je seksualno nasilje roditeljima ili skrbnicima, u istom postotku, njih 7,8 % sudionika pokušalo je zaustaviti nasilje, 5,9 % prijavilo je seksualno nasilje odrasloj osobi izvan škole, 3,9 % prijavilo je seksualno nasilje svom razredniku, 3,9 % pomoglo je žrtvi nakon čina seksualnog nasilja, jedan ispitanik (2 %) izjavio je kako je podržao nasilnika tijekom čina seksualnog nasilja i jedan ispitanik (2 %) izjavio je kako je promatrao nasilje. Nije zabilježen ni jedan odgovor na sljedeće ponuđene odgovore: prijavio/la sam seksualno nasilje ravnatelju škole, prijavio/la sam seksualno nasilje predmetnom nastavniku, prijavio/la sam seksualno nasilje pedagogu ili psihologu u školi i pridružio/la sam se osobi koja je bila nasilna.

8.1.4. *Neprijavljivanje seksualnog nasilja*

U ovom i posljednjem dijelu upitnika sudionici su bili zamoljeni da ako su vidjeli, a nisu prijavili seksualno nasilje odgovore zašto nisu prijavili čin seksualnog nasilja. Dobiveni su sljedeći podaci:

U slučaju da niste prijavili seksualno nasilje, molim Vas označiti tvrdnju koja najbolje odgovara tomu zašto niste prijavili nasilje.

Slika 4. Razlozi neprijavljivanja seksualnog nasilja

Veliki broj sudionika, njih 72,5 % se izjasnilo kako nikad nije svjedočilo seksualnom nasilju. Čak 13,7 % se izjasnilo kako ih je bilo strah prijaviti seksualno nasilje, 9,8 % sudionika je odgovorilo kako smatra i da je prijavilo nasilje da se ništa ne bi dogodilo, 7,8 % ispitanika nije znalo kako reagirati, 5,9 % sudionika se nije htjelo miješati, 2,00 % sudionika se izjasnilo kako se nasilje događa drugom pa to nije njihov problem i neće se uključivati. Nije zabilježen ni jedan odgovor na sljedećim ponuđenim odgovorima: mislio/la sam ako se uključim da ću i ja postati žrtvom i ne znam kome prijaviti nasilje.

8.2. Rezultati kvalitativnog istraživanja

Drugi dio istraživanja se odnosio na provođenja dubinskih polustrukturiranih intervjua s četiri učenika. Pitanja su nastala na temelju popunjenih anketnih upitnika i bila su usmjerena na otkrivanje razine znanja učenika o seksualnom nasilju: što je seksualno nasilje, što je seksualno uznemiravanje, koji su teški i lakši oblici seksualnog nasilja koje prepoznaju u medijskom svijetu - filmovi, serije i društvene mreže, kako se žrtve osjećaju nakon seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, gdje mogu zatražiti pomoć itd. Nadalje, kroz dva scenarija: objavljivanje tuđih golih fotografija i „šlatanja“ su se ispitivali stavovi i ponašanja učenika prema tim oblicima seksualnog nasilja tj. kako iz njihove perspektive oni vide - kažnjavanje, odnos društva prema osobi koja je prijavila nasilje, iskustva učenika o tome jesu li se navedeni oblici seksualnog nasilja događali u njihovoj osnovnoj i srednjoj školi i u privatnom životu. U

zadnjem dijelu upitnika ispitani su stavovi učenika o tome smatraju li oni da znaju li dovoljno o seksualnom nasilju, jesu li unutar škole govorili o seksualnom nasilju, govore li o tom nasilju s prijateljima i imaju li oni kakve prijedloge kako da se spriječi seksualno nasilje. Dobiveni odgovori na ove tri kategorije podijeljeni su u sljedeće dvije tablice:

Tablica 3. *Znanje o seksualnom nasilju*

Ime grupe	Ispitanik	Citat
Definiranje seksualnog nasilja	01	Seksualno nasilje je svaki oblik nekakvog nepristojnog ponašanja kad druga osoba nije pristala.
	02	Pa ja mislim da je to... nasilje je općenito nešto što se radi protiv nečije volje. Ne znam sad, na grubi način.
	03	Pa to je seksualno zlostavljanje, neki fizički napad, ne mora biti fizički može biti verbalni napad na osobu mušku ili žensku, nebitno.
	04	Opisala bi seksualno nasilje kao bilo kakav intimniji oblik nasilja do kojeg dolazi kada jedna osoba nije u potpunosti pristala na bilo kakav taj intimniji odnos.
Zašto je seksualno nasilje ozbiljan oblik nasilja?	01	Stvar je u tome ako jedna osoba ne pristane na nešto to možemo usporediti sa bilo čim drugim. Recimo ako vi mene sad silite da ja tu nešto nosim, ako je to protiv moje volje onda je to nekakav... onda je to nasilje.
	02	Zato što, mislim. Ima naravno i na muškarcima, ali više je to na ženama, ali slabiji su kao spol kao i svi, ali ne znam. Nije nikakvo nasilje u redu, a pogotovo seksualno. To je totalno nešto drugo.
	03	Zato što time se na neki način ugrozi tu osobu koja je zlostavljana. Može imati teške posljedice, psihičke i fizičke, traume. Tako.
	04	Zato što mislim da je upravo zbog te intime je to onak baš, hm ozbiljan oblik.
Koje vrste seksualnog nasilja prepoznaješ?	01	Susrećem se sa seksizmom.
	02	Pa ne znam šta bi to bilo, kao silovanje il nešto? Samo to valjda, ne znam. Zadirkivanje ovako u školi, kad ne znam. Dečki pipkaju cure... tako nešto.
	03	Pa verbalno i fizičko. Dakle verbalno može biti neki neprimjereni komentari... U tom smislu. Fizičko, ono nekakvo, ono, neumjesno ponašanje, neki kontakt koji druga osoba na koju se vrši taj kontakt ne odobrava.
	04	Silovanje ili... možda ne mora biti ni fizičko nego kao bilo kakav govor o drugim osobama baš u tom obliku, seksualnom obliku.

Blagi i teži oblik seksualnog nasilja	01	Pa mislim ima filmova koji u svojoj radnji imaju... recimo obiteljsko nasilje. Tak da to je dio fabule filma. Ne smatram da će to potaknut nekog na nasilje. Ali, strogo sam protiv obiteljskog nasilja i po meni, mislim netko tko može ženu udarit treba ga tuć po glavi. Gazit ga. Pa recimo konkretno gledao sam Srpski film. Da, incest i silovanje. Mislim na društvenim mrežama ima dosta golotinje koja je, ono. Nije pornografska golotinja, ali je... ne znam. Ženska tijela, slikaju se cure u badićima i to. I sad, one to sve dobrovoljno rade i onda imaju komentari i sad to jest dosta zanimljivo ako se ja slikam u kupaćem i sad neko mi napiše komentar nekakav koji bi se smatrao nekakvim seksualnim... mhm, uvredom ili čak prijestupom. Ja sam to sam stavio i mogu očekivat takav komentar.
	02	Jesam da mislim u filmu sigurno, ma sigurno sam vidio u filmovima. Oteli su kao cure za vrijeme nekog rata i silovali ih tamo i šta ja... Najblaži ono kad prolaze u serijama nekim dečki ovak zašlataju cure ili tako nešto.
	03	Mislim da je najteži bio dakle silovanje više osoba jednu osobu. A najblaži, možda... Neki baš neprimjereni komentari, učestali komentari i možda opet neki kao blaži fizički kontakt koji opet nije, ono, možda prejak, preintenzivan da bi se smatrao fizičkim. Ono tipa neki dodir ili tako nešto, recimo to tako. Na primjer muškarac komentira ženu kako je odjevena, da kao traži. Da ju, traži pažnju mušku na primjer i da zbog toga kakva je ona odjevena da je to razlog zašto je kao na meti komentara ili da poziva drugu osobu na seks recimo.
	04	Pa većinom na društvenim mrežama sam vidjela kada bi žene govorile ili čak prikazivale slike nakon seksualnog nasilja, na primjer ozljeda ili pričale o tome općenito. Pa kao najteži koji bi vidjela je baš silovanje, a kao najblaži možda... sad ne znam jel bi se to svrstalo, ali možda slanje slika osoba koje su se slikale.
Seksualno uznemiravanje	01	Seksualno uznemiravanje bi bilo, ah, evo recimo to komentari ili preko društvenih mreža. Dopisivanje, nekakvo, poruke ili riječ. Uznemiravanje je po meni, ovaj... (seksualno nasilje). Nekakav fizički čin. Protiv volje drugog.
	02	Seksualno uznemiravanje to je više zadirkivanje ili provociranje. Nasilje je baš kontakt opasni.
	03	Mislim da je seksualno uznemiravanje ne fizički. Tipa ti komentari neki. A baš zlostavljanje da je to ono silovanje ili tako nešto bez pristanka druge osobe.

	04	Pa uznemiravanje bi po meni bilo bez nekakvog fizičkog kontakta, a zlostavljanje bi imalo fizički kontakt.
Vrste seksualnog uznemiravanja	01	(...) evo recimo to komentari ili preko društvenih mreža. Dopisivanje, nekakvo, poruke ili riječ.
	02	Pa ne znam, jel bi to bili ovi verbalni komentari neki, neprimjereni. Al to ono neprimjereni komentar, prođe cura i dečko sad za njom „Uh šta bi ti radio.“ Ili tako nešto.
	03	Tipa ti komentari neki. Kad neko zviždi, tipa muškarac dok prolazi žena, onda dobacuje neke stvari kao što... Taj recimo muškarac ne doživljava to kao uznemiravanje. Oni misli da su to komplimenti, a to nije zapravo kompliment.
	04	Pa sigurno to vezano za slike ili možda čak nagovaranje druge osobe da napravi nešto ili pošalje isto tako nešto to bi bilo uznemiravanje.
Posljedice nakon seksualnog nasilja	01	Jedna cura je bila silovana i ona je razvila emocije prema tom silovatelju, prema tom profilu čovjeka i tražila je dečke samo takve. Znači koji odgovaraju, koji su slični tom prijestupniku. I postala je promiskuitetna. Sad je to neki izdvojeni slučaj ali su većinom žrtve. Muči ih to, zatvore se u sebe... Proganja ih. Nije to po meni lako za... Mislim da bi lakše bio neki fizički napad. Ali, recimo čitao sam isto, bilo je dosta muškaraca u ratu silovano. To ne bih mogao, to bi na psihijatriji završio, ne bih to mogao izgrmit.
	02	Sigurno joj nije lako. Možda će ostati za cijeli život, kako da kažem, oštećena. Strah od nekog takvog odnosa.
	03	Pa posljedice mogu biti fizičke i psihičke. Pa neke traume, ne znam recimo, osoba se više u budućnosti ne može bit u nekom intimnijem kontaktu ili bližem sa osobom kojoj se potencijalno sviđa zbog te traume prijašnje, ako ju je netko zlostavljao. To baš ostavi dubok trag osobi. Ozljede, rane, masnice...
	04	Vjerojatno ima manjak povjerenja prema bilo kojoj osobi nakon te osobe i... Depresija... Sad za fizičko ne mogu baš... Jedino ako je bilo kao nasilno, onda bi mogla reći fizičko kao po ozljedama.
Posljedice nakon seksualnog uznemiravanja	01	Ako je komentar u pitanju. Ah... vjerojatno im bude neugodno, nelagodno, osjećaju se... šta ja znam.
	02	Vjerojatno će joj biti nelagodno, ne znam, u blizini takvih osoba i to je više-manje to.

	03	Pa možda, onako, <i>trust issues</i> , nez kako bi to rekla. Problemi sa povjerenjem. Muškarcima. Ne moraju biti, malo generaliziram, muškarci mogu biti isto seksualno i zlostavljani i uznemiravani.
	04	Mislim da bi tu opet stavila manjak povjerenja druge osobe. Sad fizičko ne bi rekla da ima. Nelagodno sigurno i uznemireno.
Kome se treba obratiti žrtva seksualnog nasilja	01	Pa trebala bi se obratiti nekome u kog ima povjerenja. Ako je nekakav prijestup, otići na policiju.
	02	Ako je u školi ili nešto onda psihologici, profesoru, pedagogici, tako nekome. Ako je negdje izvan onda ne znam, sigurno će reći roditeljima, možda ima neke službe za to. (...) za centar za pomoć silovanim ženama, ja mislim.
	03	Možda nekoj osobi od povjerenja. Roditelju, prijatelju, bratiću, sestrični, bilo kome. Mislim da je to prvi korak da se nekom obrati kome vjeruje. Zatim onda policiji i tako.
	04	Pa mislim da bi se trebala obratiti osobi kojoj vjeruje najviše za koju zna da ju neće osuđivat, isto tako nekoj stručnoj osobi, čak i roditeljima ako su u dobrim odnosima. Užoj rodbini. Ako se odvalo u školi, nekom profesoru ili baš psihijatru.
Učestalost seksualnog nasilja	01	Sad ja ne znam koliko se često događa... drugdje. Jer nisam... koliko se događa to seksualno nasilje ne znam podatak. Jer ovako se ne... ne dešava se baš. Nije to svakodnevna pojava, barem ja nisam okružen. Ne događa se u mom krugu ljudi. Možda, ne znam moje neko mišljenje da, ne znam recimo, ajmo reći u 50% slučajeva ti nekakvi niži oblici, cyber nasilje, društvene mreže, komentari. To šta sam naveo, cura objavi sliku pa ima 30 komentara nad kojima se zgražava da je to nekakva njena, njena krivica.

Tablica 4. Prikaz stavova i ponašanja ispitanika pomoću dvije vinjete seksualnog nasilja - online dijeljenja tuđih golih fotografija i „šlatanja“

	Ispitanik	Citat
Scenarij 1. Gole fotografije tvog kolege ili kolegice iz razreda su završile online	01	Koje su završile <i>online</i> , neće bit ugodno, osjećat će se posramljeno. Izbjegavat će neke društvene interakcije dok se to ne smiri. Ali opet... Šta si slao nekom gole slike? Dugoročno će sigurno neko krenut izbjegavat tu osobu, pogotovo ako je ženska osoba.

Reakcija društva		(...) ja nisam to nikad, da se rugao ovako direktno, a priča se, pričalo bi se o tome. Padne osoba u očima generalno.
	02	Pa ne znam ja osobno da to vidim ja bi se pravio da ništa nisam vidio. Ne bi ništa nikom rekao, možda bi upozorio – kao kruže tvoje slike i to je to. Nisam imao slučajeve, ali mislim vjerojatno bi neki ga možda i zezali, šta ja znam. Ne bi ga pohvalili. Ne znam, ovisi u kakvom je društvu i to. Možda, da, ne znam. Ako je slao nekoj curi ili nešto tako, da.
	03	Mislim da bi to bilo onako najviše neko smijanje možda, zadirkivanje, onda neko <i>hejtanje</i> i žaljenje možda.
	04	Pa većina ljudi bi vjerojatno samo širila gole slike dalje. Mislim da nitko ne bi baš poduzeo išta što se tiče zaustavljanja širenja tih slika. Mislim da većinom osobe kada se nešto loše ne događa njima, a opet kada se to nešto ne događa svaki dan, pa im je zanimljivije to slat dalje. Odnosno, imam osjećaj da bi prije osoba pošto se nije našla u takvoj situaciji, ako se nije našla u takvoj situaciji dijelila to dalje nego pokušala zaustaviti.
Razlika dijeljenje ili objavljivanje fotografija	01	(ako dečko podijeli fotografije svoje bivše djevojke) Nije u redu treba ga isto tuć o glavi. Pa mislim ako si dijele, ako si dijele tu na primjer slike od Štefice i svi znaju da ima te slike Štefice osim Štefice onda i rugate joj se iza leđa, onda je to problem, ono izopćili ste je. Ali, ovo što ste rekli za ovog dečka naljutio se na curu. U većini slučajeva je on pitao curu nekad da mu se slika i on se njoj sliko. To je bilo nešto dok ste bili u dobrim odnosima. Sad ste se posvađali zašto bi. Mislim zašto bi? Ima budala, ali ja osobno nikad ne bi. Imam curu. Ne bi nikad tako nešto napravio jer ta svađa je izbila sad, a imali ste, imali smo. Dvije godine smo zajedno. Dvije godine lijepih trenutaka. Zašto bi ja onda joj išao takvu štetu napraviti? Srušiti joj reputaciju, ugled. Takve stvari unište čovjeka, možda ne ovakvog nekog običnog ali zamislite nekog poznatog. Tinu Katanić je onaj video uništio. Severinu nije. Ona je zaradila na tom. Al ovu Tinu, njoj je to uništilo, ono di je, nema je nigdje danas.
	02	Po meni je to baš slično jer ovaj koji je proslijedio je isti ovaj koji to mu je dao te slike i to. Jednako su krivi.
	03	Sad mislim da, osoba koja šalje nekom svoje gole fotografije mislim da bi trebala znati da ima li povjerenja u tu osobu. Da osoba neće širiti dalje te fotografije. A osoba koja širi dalje te fotografije je ono, dno dna. Mislim da je to nepotrebno sasvim. Da to samo govori o toj osobi. Pa mislim da je to danas poprilično učestalo, baš na društvenim mrežama sam primijetila. Neki <i>sex tape</i> je bio ono kao procurio i onda su ljudi u komentare pisali: Ko ima video nek mi pošalje. Ili tako nešto da je to onak dosta normalno postalo.

	04	Ne vidim pretjerano razlike. Pa mislim da veću odgovornost bi imao taj dečko koji je objavio slike, ali opet ostali ne bi imali ništa manju odgovornost jer opet dijele slike pa su sudionici.
Kažnjivost postupka	01	Pa šta ja znam. Mislim pedagog, na razini škole se ništa neće riješiti. A sad, ako je ta osoba kojoj je šteta načinjena smatra... (...) da joj je to štetu napravilo onda ima policiju. Dodeš „Dobar dan, dobar dan.“
	02	Ne znam jel kažnjiv, ali mislim da bi trebao bit. Pogotovo ako je protiv nečije volje. Pa ja se nadam da bi bilo posljedica nije to svakako u redu.
	03	Pa na neki način, da. Zato što apsolutno svašta se danas može naći na internetu i ono doslovno sve. Ne znam recimo da se to dogodi, da procure nečije slike ili video mislim da nije to baš ljudski da se to dijeli dalje. Tako da mislim da bi to trebalo na neki način kažnjivo i zabranjeno.
	04	Pa mislim da da. Pa mislim da bi prije svega škola trebala reagirati, ali možda bi trebao postojati neki viši oblik kazne za to.
Prijavljivanje nasilja – posljedice za osobu koja je prijavila	02	Pa mislim od društva sigurno da bude. Da ga budu nešto zezali il nešto. Ne znam.
	03	Mislim da bi osoba koja zna da bi trebala nekako reagirati na to, taj sami čin nekog zlostavljanja. Pa sad to društvo ili razred bi vjerojatno imali pitanja zašto? Šta se ti miješaš? Ili tako nešto. Netko bi to možda smatrao da je to bilo ispravno, netko se ne bi složio s time. Sad je opet, ako znate osobu koja je bila zlostavljana i možete kao prijaviti tu drugu osobu koja je nju zlostavljala, ali ta osoba ne želi sad tu... Ne možeš znati šta je ispravno.
	04	Vjerujem da, ako je prijavila pa sigurno će osobe koje su bile prijavljene ju gledat na... ne znam kako bi to rekla. Uglavnom neće im bit drago. Pa sigurno tim osoba neće biti drago pa će ju vjerojatno još više ovaj zezat i možda počnu i širiti još neke tračeve koji nisu ni vezane uz tu osobu samo kako bi joj vratili nazad. Mislim da te osobe koje su bile prijavljene zapravo će krivit tu osobu što se ikad uopće slikala i onda iz tog razloga mislim da će se samo pogoršati situacija za tu osobu koja je prijavila.
Sustavna reakcija na prijavljivanje nasilja	01	Pa šta ja znam. Mislim pedagog, na razini škole se ništa neće riješiti. A sad, ako je ta osoba kojoj je šteta načinjena smatra... Da je... Sad sam se pogubio. Da joj nije. Ne da joj to nije drago ono da joj je to štetu napravilo onda ima policiju. Dodeš „Dobar dan, dobar dan.“
	03	Pa mislim ako to dođe do uši od ne znam pedagoginje ili ravnateljice možda i bi. Ali iskreno ne znam na koji način bi reagirala škola na to ili bila neka suspenzija ili ne znam, neka opomena. Evo stvarno ne znam.

		Poznavajući ovu školu vjerojatno bi bio neki možda sastanak predstavnika razreda. To bi vjerojatno pedagoginja imala neki razgovor o tome, da se to nije trebalo dijeliti, sigurno bi se zvali roditelji u školu od te osobe recimo i možda osobe koja je počela to dijeliti ako se zna tko je započeo to. Mislim na neki način bi vjerojatno, barem ja tako mislim, intervenirala, ali sad ne znam u kojoj bi to baš mjeri bilo... ono, učinkovito. Pa da, kao da se zaustavi i ne znam baš je li bi to bilo od neke koristi. Dal bi to išta pomoglo, ono jer ono to će se i dalje vrlo vjerojatno nastaviti događati i mislim oke je da se pokuša nešto spriječiti, nešto popraviti u vezi toga, ali ne znam koliko je to korisno i učinkovito, koliko će to zapravo pomoći.
	04	Vjerojatno bi prije svega svaki razrednik trebao imati razgovor sa svojim razredom. I pokušat što više informacija o cijeloj situaciji. Mislim da bi se o tome pričalo sa profesorima neko vrijeme, ali opet mislim da bi nakon dva tjedna sve se vratilo na staro. Mislim da se čak ništa ne bi više poduzelo od razgovora.
Svjedočenje činu dijeljenja golih fotografija	01	Bio je video od učenice jedne. Al ona je to, maltene sama dijelila. Mislim cure se same slikaju. Ja, kad sam mlađi bio u osnovnoj to je bilo normalno. Slika ti se dvadeset cura, imao sam galeriju, imao sam kolekcije. I sad mi se slikaju. Sad zašto bi netko? Mislim to je, sad više ne. Barem ne meni. Al nisam više u takvim odnosima. Sad zašto bi netko?
	02	(dijeljenje u razredu) Kako ja znam ne. A ne znam, bile su. Mislim da je to bilo neke cure su slike slale u razredu do, ne znam i šta ja znam, zezali su se oko toga, sprdali a ona jedna bila tužna i na kraju onda otišla u neku drugu školu ili nešto. (u školi) Nešto je bilo između te jedne cure i jednog dečka i ona je njemu poslala te neke slike i on je poslao frendovima i oni su poslali dalje i dalje. Ne znam. Mislim to je jedino šta ja znam, vjerojatno si šalju međusobno. Ne znam ja. Al ne dijele valjda.
	03	Pa baš je sad na internetu pogotovo na Tik Toku kružio jedan video iz McDonalda, iz wca i baš je to bilo popularno. Uglavnom neki cura i dečko mislim da su oboje bili maloljetni su imali odnos u wc-u i dečko je to snimao i to je postalo baš ono viralno. Em sam to vidjela sama svojim očima nažalost i vidjela sam ljude kako govore o tome doslovno u tramvaju su neki klinci pokazivali jedni drugima taj video i gledali. Am. To je jedan primjer. A bilo je još nekih, to je bilo u mojoj osnovnoj školi, mislim da sam tada bila osmi razred, al za to sam saznala kasnije dosta. Da, jedna cura je slala valjda ne znam kome slike, svoje gole i onda ne znam isto kak je to došlo do mene, ali eto da to isto.
	04	Znam. Ali nije bio unutar škole već ovako u privatnom životu.

		Pa osoba koja je dijelila fotografije je prethodno bila u vezi s tom osobom čije su fotografije, a nakon dijeljenja tih fotografija ništa se nije poduzelo pa tako da s vremenom se samo prestalo pričati o tome. Po školi za dijeljenje fotografija nisam čula.
Učestalost	01	Ne bih znao. Mislim da ne. (za svoju školu)
	02	Ne znam. Mislim to je jedino šta ja znam, vjerojatno si šalju međusobno. Ne znam ja. Al ne dijele valjda.
	04	Pa vrlo često da.
Dodatni komentar – stvarni slučaj posljedica na žrtvu dijeljenja golih fotografija	02	Mislim da je to bilo neke cure su slike slale u razredu do, ne znam i šta ja znam, zezali su se oko toga, sprdali a ona jedna bila tužna i na kraju onda otišla u neku drugu školu ili nešto.
Scenarij 2. Šlatanje Reakcija društva	01	Bile su većinom cure koje su se šlatale i nije to njima nešto previše smetalo.
	02	Pa sigurno osoba koja je zašlatana, naravno ovisi od osobe do osobe, al vjerojatno joj neće biti ugodno i reć će mu prestani il ne znam pusti me na miru, tako nešto. Mislim ako je ovaj došao s prijateljima i zašlato oni će ga podržavat, bravo tako treba il tak neka glupost. Imali jesmo imali edukaciju o tome, zato što cura iz jednog razreda je bila prijavila isto jednog dečka tamo da ju je zašlatao pa je on dobio neku opomenu, ukor, ne znam šta i roditelji su mu išli na razgovor pa išla edukacija ta po školi i kao osvještavanje.
	03	Pa sad je to opet ovisno ko koga šlata. Mislim to je isto, možda malo onak, šakljivo pitanje. Ako cura zašlata dečka to će biti kao smiješno, neće biti toliko ozbiljno. Ako sad dečko zašlata curu to će možda ono nekome izgledati, loše. Zašto si to napravio? Opet mislim da se treba uzeti u obzir, odnos tih osoba, dakle cura i dečka i ne bitno ko tu koga šlata ako su oni prijatelji možda se samo šale, ako nisu onda je to već to je već onda druga stvar. Nitko nije reagirao, možda je i toj osobi koja je bila zašlatana smetalo, ali to nije htjela pokazati, već samo <i>laugh it off</i>. To je to.
	04	Pa mislim da... curama bi bilo jako neugodno, a dečki bi opet to radili iz nekakve fore. Odnosno opet mislim da se ne bi možda nešto poduzelo, ali i kad bi se poduzelo to je nešto što se ne može spriječiti u potpunosti osim sa nekim većim kaznama.

		Pa znam da su se cure čak skrivale u wc. I čekale da ti određeni dečki prođu dalje. Ili bi bojale se hodati ispred dečkiju, uvijek bi bile nekako iza njih. Uglavnom bile su takve situacije. Koliko se ja sjećam nije. Mislim da je to bilo, pričalo se to međusobno između cura, ali nikad se nije reklo nikome.
Kažnjivost postupka	01	Znali bi vidjet. Al to je nekakva dječja.. Kad pričamo o tom konkretno. To je dio odrastanja, kao i tučnjave u školi i to je dio odrastanja po meni. Pa, mislim ako je smetalo ima pravo prijaviti i u redu je da prijavi i....
	02	Ovisi. To je na osobi koja je zašlatana, kak se ona osjeća ako joj je baš neugodno, ako se dogodilo više puta onda da. Ako mu je rekla da prestane il nešto, da. Bilo je dosta slučajeva, nitko nikad nije nekog prijavio il ništa.
	03	Pa mislim da baš vezano uz tu situaciju, da se ne bi ništa poduzelo. Da bi se eventualno pozvala osoba koja je šlatala drugu osobu, ta zašlatana osoba na razgovor kod ravnateljice ili pedagoginje i ne znam. Ravnateljica bi natjerala ili zamolila tu osobu da se ispriča drugoj i da to ne radi više i mislim da bi to bilo to.
	04	Pa trebao bi biti da.
Prijavljivanje nasilja – posljedice za osobu koja je prijavila	01	Pa sigurno. Nekakve društvene, možda. Ne mora to biti samo šlatanje, nitko ne voli nekakve cinkaroše. (...). Zašto si prijavio? Pa da mislim šta si prijavio šta se to tebe tiče, mislim.
	02	Vjerojatno bi učenik bio kažnjen, bio bi kao primjer svima nama drugima da to ne radimo.
	03	Zato što misli da se ništa neće poduzeti u vezi toga i da će još samo nešto gore dogoditi nakon toga da se boji recimo možda ako to dođe do osobe koja ju je zlostavljala da će ju opet zlostavljati i da.
	04	Pa mislim da jedino ta nelagoda i mržnja prema osobi zbog prijave, ali osim toga mislim da ne. Pa mislim da će drugi ljudi, mislim ovisi kakvim ljudima, ako se to događalo toj osobi i još par osoba pa se to prijavilo onda mislim da još tih par osoba kojima se to događalo mislim da će bit u dobrim odnosima s tobom osobom. Ali sad druge osobe kojima se to nije događalo ili čak osobe koje su to radile mislim da će, da neće u tako dobrim odnosima. Pa mislim da se ne treba bojat. Mislim ja se osobno ne bi bojala. Ovaj, pa mislim da se ne bi trebala bojat. Mislim da bi se svakako trebalo prijavit. Kakve god posljedice bile.
Sustavna reakcija na	01	A šta bi profesori riješili u školi. Ja mislim da se ne bi... Otišo bi kod pedagogice koja je stara ko ova iz prošlog sustava. Ne bi se ništa tu. Ali mislimo jel ozbiljno ili nije ozbiljno. Ako neko zašlata neku curu i ona se

prijavljivanje nasilja		rasplače onda je to problem, ali ako se nasmije... Onda. Ovisi o reakciji kak ti žrtve. Oće bit žrtva il... To mijenja sliku jer osoba koja je šlatana jel joj je to ne odgovaralo nego smetalo ili nije smetalo.
	02	Sigurno bi pedagogica išla po razredima, pričala svima o tome. A šta ja znam šta bi. Vjerojatno bi učenik bio kažnjen, bio bi kao primjer svima nama drugima da to ne radimo. Mislim da je bilo. Imali jesmo imali edukaciju o tome, zato što cura iz jednog razreda je bila prijavila isto jednog dečka tamo da ju je zašlatao pa je on dobio neku opomenu, ukor, ne znam šta i roditelji su mu išli na razgovor pa išla edukacija ta po školi i kao osvještavanje.
	03	Nitko nije reagirao, možda je i toj osobi koja je bila zašlatana smetalo, ali to nije htjela pokazati, već samo <i>laugh it off</i> . To je to. (je li znala škola?) Hmm, mislim da nisu.
	04	Pa mislim da bi ponovo samo uslijedio taj razgovor sa osobama koje to radi, ali ništa više od toga. Odnosno opet mislim da se ne bi možda nešto poduzelo, ali i kad bi se poduzelo to je nešto što se ne može spriječiti u potpunosti osim sa nekim većim kaznama.
Svjedočenje šlatanju – osnovna škola	01	Da u osnovnoj više. U srednjoj si ono zreliji malo. Da bilo je cura koje su se šlatale. Zvali smo ih mice sigurice.
	02	Kad pubertet lupi, ajoj. To je bilo, ja nikad nisam volio osnovnu, to je bila ludnica. Bilo je dosta slučajeva, nitko nikad nije nekog prijavio il ništa. Cure su se zezale kao ajde prestani, ovo ono i onda još se naguzi tamo i ovaj ju zašlata i onda se smiju tamo. Ludnica, da.
	03	Ne, više u osnovnoj. Pa ono. Srednje nekako nije baš prečesto, ali se događa.
	04	Pa mislim da je bilo čak općenito u školi, ali događalo se dosta često, da.
Svjedočenje šlatanju – srednja škola	01	Da u osnovnoj više. U srednjoj si ono zreliji malo.
	02	Ne.
	03	Ne, više u osnovnoj.
	04	U osnovnoj školi, da.
Učestalost	01	Da u osnovnoj više. U srednjoj si ono zreliji malo.
Strah	03	Netko tko je, ne znam, ne želim reći normalno, ali je učestalo da se osoba koja se osoba koja je zlostavljana boji prijaviti.
Prijavljivanje	03	Hmm, mislim da nisu.
	04	Koliko se ja sjećam nije. Mislim da je to bilo, pričalo se to međusobno između cura, ali nikad se nije reklo nikome.

Percepcija prema šlatanju	01	Pa da, ali mislim meni je to šlatanje meni to nije to mi je ljigavo, ovako. Ali... Žene su iste kao muškarci u vezi tih seksualnih stvari šta se tiče. Nema tu. Ljudi smo, nema tu nečeg prikrivenog isti smo, od krvi i mesa s istim potrebama.
	02	Cure su se zezale kao ajde prestani, ovo ono i onda još se naguzi tamo i ovaj ju zašlata i onda se smiju tamo. Ludnica, da. Ko da je normalno bilo.

9. Rasprava

Analizom podataka otkriveno je kako adolescenti konvencionalne stereotipove i mitove ne prihvaćaju kao svoje stavove, dok za nekolicinu stereotipova i mitova postoji razina neodlučnosti. Većina ispitanika ne prihvaća stavove o rodnoj diferenciji seksualnog nasilja. Adolescenti u većini smatraju kako su i žene i muškarci žrtve seksualnog nasilja i nemaju uvriježeni stav kako su samo žene žrtve ovog tipa nasilja. Također smatraju kako su žene isto kao i muškarci počinitelji seksualnog nasilja. Većina se ne slaže s tvrdnjama o odgovornosti žrtve o seksualnom nasilju kada je u pitanju izgled, odijevanje, ponašanje i govor. Odgovori na mitove koje su sudionici označili s „niti se slažem niti se ne slažem“ su ono na koje je potrebno obratiti pažnju zato što su to potencijalna područja edukacije o seksualnom nasilju. Radi se o tvrdnjama - žene lažu o silovanju, seksualne optužbe su neozbiljne i osvetoljubive, ne postoji razlika između seksualnog napada i seksualnog uznemiravanja i seksualno uznemiravanje ima malo veze s moći.

Uočava se diskrepancija u odgovorima adolescenata u onome što oni teorijski razumiju kao seksualno nasilje i realnosti seksualnog nasilja. Adolescenti znaju što je silovanje, razumiju koncept pristanka, prepoznaju nekoliko oblika seksualnog uznemiravanja, ali što se tiče njihova svjedočenja seksualnom nasilju većina njih je odgovorila kako nisu svjedočili seksualnom nasilju. Što nam pruža u jednu ruku informaciju kako se u njihovim društvenim krugovima ne događa seksualno nasilje, a u drugu ruku može značiti kako adolescenti ne prepoznaju lakše oblike seksualnog nasilja kao nasilje. Nadovezujući se na odgovore u kvalitativnom istraživanju, četvero ispitanika je odgovorilo kako se u njihovoj školi događalo „šlatanje“ i kako su svjedočili slanju golih fotografija u svojoj ili drugoj školi. Sudionici istraživanja su naveli više slučajeva seksualnog nasilja kojima su svjedočili tijekom osnovne škole i srednje škole ili su o seksualnom nasilju čuli od prijatelja, kolega ili vidjeli na društvenim mrežama.

Pretpostavka je kako adolescenti, osim ako ih se direktno ne pita, ne uviđaju određene oblike seksualnog nasilja kao ozbiljne situacije nasilja, nisu naučeni da reagiraju na te situacije ili u okviru simboličkog nasilja – to su situacije moći koje se smatraju prirodnim stanjem društva.

Sudionici su odgovaranjem na pitanje o ozbiljnosti deset različitih oblika seksualnih ponašanja budućim istraživačima omogućili preispitivanje trenutačne teorijske podjele seksualnog nasilja. Adolescenti su označili kako je silovanje veoma ozbiljan oblik seksualnog nasilja, ozbiljnim smatraju objavu tuđih golih fotografija nakon čega slijedi slanje golišavih fotografija bez da ih je druga osoba tražila, a tek nakon toga slijedi ozbiljnost fizičkog neželjenog kontakta. Adolescenti kao korisnici društvenih mreža i to u velikom broju, prvi su na fronti svjedočenja dijeljenja tuđih golih fotografija i prema njihovim odgovorima u intervjuima prepoznaju ozbiljnost tog čina i kakve ono ima posljedice na žrtvu – psihičke, tjelesne i društvene. Ipak kod jednog ispitanika u intervjuu primjećuje se preispitivanje čina slanja golih fotografija drugoj osobi. Ispitanik postavlja pitanje „Ali, opet... šta si slao nekom gole slike?“ dajući žrtvama dijeljenja fotografija odgovornost nad viktimizacijom. Odgovori ispitanika ukazuju kako je među adolescentima rasprostranjeno seksualno nasilje, unatoč sveopćem mišljenju da seksualno nasilje nije u velikoj mjeri prisutno među adolescentima i ako je da je ono banalno. Prema zadnje spomenutom odgovoru ispitanika, postavljaju se pitanja: rekonstruirati li se stereotip odgovornosti žrtve za doživljeno nasilje, gdje je odgovornost napadača i je li problemu dijeljenja golih fotografija potrebna edukacija djece i mladih o tome što trebaju i što ne trebaju raditi na internetu?

Nadalje, odgovori adolescenata su ukazali na nespремnost i nepovjerenje u školu u slučaju čina seksualnog nasilja. Učenici su imali negativan stav prema reakciji sustava na seksualno nasilje. Smatraju da akcije koje škola poduzima prema slučajevima seksualnog nasilja nisu dovoljne da se zaustavi seksualno nasilje. Učenici naglašavaju da se reagira na nasilje tek onda kada se ono dogodi te da je akcija sprječavanja i edukacija o seksualnom nasilju kratkog vijeka, a ne dugoročan plan koji se predstavlja učenicima kroz osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje. Sustav, prema iskazima sudionika, reagira tek kada dođe do prijave nasilja i značajne reakcije žrtve na nasilje. Izjave ispitanika ukazuju na potrebnu sistematizaciju prijavljivanja seksualnog nasilja (i općenito nasilja) u školi i proaktivnosti nastavnika i ostalog stručnog osoblja u kreiranju radionica s učenicima o seksualnom nasilju i stvaranje atmosfere u kojoj učenik ima povjerenja prijaviti nasilje stručnom kadru.

Zaključno, kroz ankete i intervjue s adolescentima, adolescenti su pokazali višu razinu znanja usporedno s istraživanjima Hall, 1986. i Davis i Lee, 1996. Razlog tomu je dostupnost

informacija o seksualnom nasilju i činjenica da se danas u društvu govori više o seksualnom nasilju. Unatoč većoj količini informacija i govoru o seksualnom nasilju, razina znanja o seksualnom nasilju nije dosegla stupanj kada će učenici na temelju znanja reagirati i prijaviti seksualno nasilje. Stavovi o laganju žrtve o seksualnom nasilju usmjerava nas na ispitivanje zašto sudionici imaju indiferentan stav o toj temi te nas nepovjerenje u edukacijski sustav usmjerava k pitanju – što mi trebamo učiniti?

10. Zaključak

Cilj istraživanja je bila analiza znanja, stavova i ponašanja adolescenata vezanih uz seksualno nasilje. Svrha istraživanja je bila otkriti razinu znanja, koje stavove o seksualnom nasilju adolescenti prihvaćaju i kako se ponašaju u situacijama svjedočenja seksualnom nasilju. Istraživanje teme seksualnog nasilja kod adolescenata pokazalo se kao značajan izvor informacija koji nam može pružiti smjernice za daljnje postupke u edukaciji adolescenata o seksualnom nasilju.

Seksualno nasilje je ozbiljan, intiman i osoban oblik nasilja koji je štetan za pojedinca i društvo u cjelini. Seksualno nasilje se dijeli na seksualno uznemiravanje, seksualno zlostavljanje i silovanje. Seksualno uznemiravanje uključuje manje ozbiljne oblike seksualnog nasilja koji se u društvu mogu vidjeti kao društveno opravdani načini odnošenja prema drugima. U ovaj oblik nasilja uključeni su buljenje, zviždanje, šale, komentari i drugi oblici koji dovode drugog u neugodnu poziciju. Seksualno zlostavljanje je ozbiljniji oblik nasilja koji uključuje veće uplitanje u intimu drugog, poput pokušaja silovanja ili neželjenog dodirivanja tijela. Najteži oblik seksualnog nasilja je silovanje koje se u kratkim crtama može opisati kao prisilni seksualni odnos.

Seksualnom nasilju u ovom radu pristupljeno je iz teorijske i istraživačke perspektive. U teorijskom dijelu koristila se feministička teorija i simbolička teorija nasilja. Feministička teorija proizašla je iz feminističkog pokreta kao odgovor na patrijarhalno društvo u kojem su žene bile najčešće žrtve seksualnog nasilja od strane muškaraca. Feministička teorija pružila je žrtvama mogućnost javnog govora o seksualnom nasilju te se usmjerila na korijen i uzroke seksualnog nasilja u društvu. Feministička teorija i aktivizam su u konačnici pružili žrtvama kazneno-pravnu, medicinsku, psihološku i društvenu pomoć. Druga teorija koju smo obradili je simbolička teorija nasilja sociologa P. Bourdieua koja objašnjava kako se moć u društvu može legitimizirati i kako moć može prekriti stvarne društvene odnose. Teorija simboličkog nasilja

omogućila nam je razumijevanje seksualnog uznemiravanja kao oblika nasilja koje u društvu prolazi bez društvene i pravne sankcije.

Istraživanjem smo u radu analizirali znanja, stavove i ponašanja adolescenata vezanih uz seksualno nasilje. Istraživanje se provodilo na uzorku od 51 adolescenta iz jedne srednje škole u Zagrebu. Istraživanje se provodilo putem anketnih upitnika i polustrukturiranih intervju. Nakon što su sudionici riješili anketni upitnik provodila su se 4 polustrukturirana intervjua s učenicima koji su se dobrovoljno javili. Ograničenja ovog istraživanja su nereprezentativnost uzorka jer je provedeno na jednoj srednjoj školi s područja Zagreba, mogućnost prilagođavanja odgovora socijalno poželjnim normama tj. da su učenici davali odgovore neodobravanja seksualnog nasilja jer znaju da nasilno ponašanje nije poželjno društveno ponašanje, mogućnost utjecaja na ispitanika tijekom polustrukturiranih intervju i četvrti je mogućnost krive interpretacije ispitanikovih odgovora. Dobiveni podaci otkrili su nam kako adolescenti ne prihvaćaju konvencionalne stavove tj. stereotipove i mitove o seksualnom nasilju dok o određenim seksualnim stereotipovima i mitovima nemaju specifično mišljenje. Ovaj pomak u „razbijanju“ stereotipa nam daje pozitivnu perspektivu kako je moguće u društvu prekinuti višestoljetno nasljeđe seksualne objektivizacije i neutemeljenih tvrdnji o žrtvama seksualnog nasilja i o samoj pojavnosti nasilja. Na daljnju diskusiju i intervenciju u području edukacije o seksualnom nasilju u osnovnim i srednjim školama su razina raspoznavanja seksualnog nasilja – adolescenti prepoznaju mali broj oblika seksualnog nasilja i adolescentima je potrebno kreirati zdravo školsko ozračje u kojem će imati povjerenje u sustav za prijavu seksualnog nasilja. Sljedeća stavka je potrebitost nastavnika i stručne službe za reakciju sustavnog nasilja o kojem se ne govori, a u kojem sudjeluje većina učenika - poput „šlatanja“. Nereagiranje na neozbiljnije oblike seksualnog uznemiravanja upućuju učenicima znak kako školski sustav nije spreman pomoći osim kada se dogode ekstremni slučajevi koji iziskuju reakciju škole.

Nakon provedenog istraživanja preporuke za praksu koje možemo predložiti neće moći pružiti rješenje koje će u potpunosti riješiti problem seksualnog nasilja među mladima i općenito u društvu, ali možemo pružiti smjernice za daljnja istraživanja i pokretanje diskusije o seksualnom nasilju. Trenutačni prijedlog koji možemo pružiti je da se građanstvo aktivira u pokretima protiv seksualnog nasilja te da stručnjaci multidisciplinarno pristupaju fenomenu seksualnog nasilja uz kreiranje edukacijskih i preventivskih programa. U osnovnim i srednjim školama potrebno je uvesti radionice i edukacije koje bi se primjenjivale od rane adolescentske dobi o temama seksualnog nasilja s naglaskom na elektroničko seksualno nasilje i seksualno nasilje u vezama mladih. Učenici bi trebali razumjeti i moći prepoznati tipične i često pojavne

oblike seksualnog nasilja u školama te ih je potrebno educirati o načinima prijavljivanja nasilja, kako pomoći žrtvama seksualnog nasilja i koju ulogu oni imaju u prevenciji seksualnog nasilja. Zatim je potrebno obrađivati teme elektroničkog seksualnog nasilja, ponašanja na društvenim mrežama, opasnosti društvenih mreža i osobne zaštite na društvenim mrežama. U srednjim školama treba se obrađivati tema seksualnog nasilja u vezama mladih. Adolescente je potrebno educirati o ravnopravnim odnosima u vezi te znakovima emocionalnog i tjelesnog zlostavljanja u vezama. Osim adolescenata, edukacije su potrebna učiteljima, profesorima, pedagozima i drugom stručnom osoblju jer njihov stav prema seksualnom nasilju kreira atmosferu škole u kojoj će učenici imati povjerenje ili nepovjerenje za govor o seksualnom nasilju i na njima je zadatak kreiranje nulte tolerancije na seksualno nasilje u školama. Edukacija roditelja je teži zadatak od edukacije mladih i stručnog osoblja škola jer ne postoji jedan sustav koji će na isti način informirati roditelje o seksualnom nasilju. Škola u tom slučaju treba intervenirati na roditeljskim sastancima održavajući edukacije o seksualnom nasilju kako bi roditelji kod kuće svoju djecu educirali o seksualnom nasilju i kako bi roditelji mogli prepoznati znakove doživljenog seksualnog nasilja kod svog djeteta. Preostaje nam pokretanje i održavanje diskusije o seksualnom nasilju u javnosti. Civilne udruge, aktivisti i znanstvenici poput sociologa trebaju pogurivati temu u javni prostor kako slučajevi seksualnog nasilja ne bi ostali kao što su i sada, samo kratkotrajna tema razgovora u javnosti nakon kojeg se slučaj zaboravlja, a pouka izostaje.

11. Popis literature

- Andrić, I. (1967) *Ankina vremena*, Beograd: Prosveta.
- Anđelić, H. (2022) „Seksualno uznemiravanje, objektificiranje i catcalling - što potiče ljude da se upuste u uznemiravanje drugih?“, *Psyche*, sv. 5, 40 – 51.
- Balenović, T., Hromatko, I., Markovina, J., Perica, V., Paratušić, A. i Poljanić, S. (2000) „Studentska percepcija seksualnog uznemiravanja“, *Društvena istraživanja*, sv. 9 (6), 811 – 827.
- Benner, J. i Grove, J. (2023) „New NISVS Data on Sexual Violence and Sexual Identity: Key Findings and Prevention Recommendations“, *nsvrc.org*, <https://www.nsvrc.org/blogs/new-nisvs-data-sexual-violence-and-sexual-identity-key-findings-and-prevention>, (stranica posjećena: 15. lipnja 2024.).
- Bilić, V. (2018) *Nove perspektive – Izazovi i pristupi nasilju među vršnjacima*, Zagreb: Obrazovni izazovi i Učiteljski fakultet u Zagrebu.
- Bourdieu, P. i Passeron, J.C. (1990) *Reproduction in Education, Society and Culture*, London: Sage Publications.
- Briatte, A. L. (2020) „Feminisms and Feminist Movements in Europe“, u: Digital Encyclopedia of European History, <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/gender-and-europe/feminisms-and-feminist-movements/feminisms-and-feminist-movements-in-europe>, (stranica posjećena: 20. lipnja 2024).
- Brownmiller, S. (1975) *Against our will: men, women and rape*. New York: Bantam Books.
- Canan, S. N. i Levand, M. A. (2019) „A Feminist Perspective on Sexual Assault“, u: *Handbook of Sexual Assault and Sexual Assault Prevention*, Cham: 3 - 17.
- Chiodo, D., Wolfe, D. A., Crooks, C., Huges, R. i Jaffe, P. (2009) „Impact of sexual harassment victimization by peers on subsequent adolescent victimization and adjustment: a longitudinal study“, *Journal of Adolescent Health*, sv. (45) 3, 246 – 252.
- Coventry Rape and Sexual Abuse Centre, Myths and Stereotypes, *crasac.org.uk*, [Myths & Stereotypes - CRASAC - Coventry Rape and Sexual Abuse Centre](https://crasac.org.uk/Myths%20&%20Stereotypes), (stranica posjećena: 10. lipnja 2023).

- Cuenca-Piqueras, C., Sebastián Fernández-Prados, J. i González-Moreno, M. J. (2023) „Approach to theoretical perspectives of “sexual harrasment”: review and bibliometric analysis from social sciences”, *Frontiers in Psychology*, sv. 14, 1 – 7.
- Davis, T. i Lee, C. (1996) „Sexual assault: Myths and stereotypes among Australian adolescents“, *Sex Roles*, sv. 34, 787 – 803.
- Edwards, K. M. i Banyard, V. L. (2018) „Preventing Sexual Violence Among Adolescents and Young Adults“, : Wolfe, D. A. i Temple, J. R. (ur.) *Adolescent Dating Violence: Theory, Research, and Prevention*, Academic Press: 415 – 435.
- Europska agencija za temeljna ljudska prava FRA (2023) „Show harrasment and violence against women a red card!“, *fra.europe.eu*, <https://fra.europa.eu/en/news/2023/show-harassment-and-violence-against-women-red-card>, (stranica posjećena: 13. srpnja 2024.).
- Frese, B., Moya, M. i Megias, J.L. (2004) „Social Perception of Rape: How Rape Myth Acceptance Modulates the Influence of Situational Factors“, *Journal Of Interpersonal Violence*, sv. 19 (2), 143 – 161.
- Galdi, S. i Guizzo, F. (2020) „Media-Induced Sexual Harassment: The Routes from Sexually Objectifying Media to Sexaul Harassment“, *Sex Roles*, sv. 84 (1), 645 – 669.
- Hall, E. R. (1987) „Adolescents' Perceptions of Sexual Assault“, *Journal of Sex Education and Therapy*, sv. 13, 37 – 42.
- Index Magazin (2023) „Rambo Amadeus: Slučajno sam je pljesnuo ili štipnuo po dupetu. Nije se bunila“, *index.hr*; [Rambo Amadeus: Slučajno sam je pljesnuo ili štipnuo po dupetu. Nije se bunila - Index.hr](#), (stranica posjećena: 7. srpnja 2024.).
- Knibiehler, Y. (2004) *Seksualnost kroz povijest*, Zagreb: AGM.
- Kouchaki, M., Shahabi, H. i Sistani, S. R. (2020) „The Field of Marriage: Cultural Capital and Women’s Submissiveness in the Light of Pierre Bourdieu“, *Časopis za književnost, kulturu i književno prevođenje*, sv. 11, 1 – 20.
- Leach, N. R. i Orchowski, L.M. (2019) „Treating the Adult Sexual Assault Victim: Evidence-Based Assessment and Treatment“, u: O’Donohu, W. T., Schewe, P. A. (ur.) *Handbook of Sexual Assualt and Sexual Assault Prevention*, Cham: Springer

- Le Bon, G. (1920) *Psihologija gomile*, Zagreb: Tisak kr. zemaljske tiskare.
- Hojt Ilić, A. (2019) „Seksualno nasilje u mladenačkim vezama“, u: Mamula, M. (ur.) *Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima*, Zagreb: 30 – 33.
- Hojt Ilić, A. i Mamula, M. (2019) „Predrasude vezane uz seksualnom nasilju“, u: Mamula, M. (ur.) *Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima*, Zagreb: 30 – 33.
- Horvat, M. i Perasović Cigrovski, B. (2014) „Uznemiravanje žena na javnim mjestima – osvrt na uzroke, oblike i učestalost problema uznemiravanja u Hrvatskoj i svijetu“, *Sociologija i prostor*, sv. 52 (3), 293 – 312.
- Mamula, M. (2022) „Utjecaj traume na osobu koja je preživjela seksualno nasilje“, u: Mamula, M. (ur.) *Oblici seksualnog nasilja*, Zagreb: 20 – 23.
- Mamula, M. (2019) „Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima“, u: Mamula, M. (ur.) *Seksualno nasilje – definicije i osnovni oblici*, Zagreb: 10 – 15.
- Mamula, M. (ur.) (2007) *Seksualno nasilje u školama* (2. prošireno izd.), Zagreb: Ženska soba.
- Mamula, M. (2004) *Seksualno nasilje u školama*, Zagreb: Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost – Ženska soba.
- Mazer, D. B. i Percival, E. F. (1989) „Students experiences of sexual harrasment at a small university“, *Sex Roles*, sv. 22, 1 – 22.
- McDonald, A. F. (2019) „Framing #MeToo: Assessing the Power and Unintended Consequences of a Social Media Movement to Address Sexual Assault“, u: *Handbook of Sexual Assault and Sexual Assault Prevention*, Cham: 79 – 109.
- McMahon, S. M. (2019) „History of the Anti-Rape Movement“, u: *Handbook of Sexual Assault and Sexual Assault Prevention*, Cham: 47 – 55.
- Morgan, K. i Thapar-Björkert, S. (2006) „I'd rather you'd lay me on the floor and start kicking me: Understanding symbolic violence in everyday life“, *Women's studies International Forum*, sv. 26, 441 – 452.
- Ministarstvo Unutarnjih Poslova MUP (2024) *Statistički pregled: Temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2023. godini*, https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2024/3/Statisticki_pregled_2023_.pdf (stranica posjećena: 15. srpnja 2024).

- Popadić, D. (2019) „Seksualno nasilja u obitelji nad djecom i mladima“, u: Mamula, M. (ur.) *Seksualno nasilje – definicije i osnovni oblici*, Zagreb: 18 – 25.
- Protorka, M. (2006) „Tijelo-habitus-hexis, Pierre Bourdieu i mogućnost intervencije u strukturu polja“, *Filozofska istraživanja*, sv. 4, 941 – 951.
- Prpić, M. (2018) *Nasilno ponašanje učenika prema nastavnicima u relaciji sa školskom klimom*, diplomski rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Raguž, A., Buljan Flander, G. i Boričević Maršanić, V. (2021) “Uporaba modernih tehnologija kao rizik za seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece i adolescenata putem interneta”, *Kriminologija i socijalna integracija*, sv. 29 (2), 226 – 247.
- Sakellari, E., Berglund, M., Santala, El., Bacatum, C. M. J., Sousa, J. E. X. F., Aarnio, H., Kubiliut'e, L., Prapas, C. i Lagiou, A. (2022) „The Perceptions of Sexual Harrasment among Adolescents of Four European Countries“, *Children*, sv. 9, 1 – 10.
- Stop Street Harasment, GfK, Raliance, UC San Diego Center on Gender Equity and Health i Kearl, H. (2018) „The Facts Behind The #MeToo Movement: A National Study On Sexual Harassment And Assault“, Reston: Virginia.
- Srivastava K., Chaudhury, S., Bhat, P.S. i Sahu, S. (2017) „Misogoyny, feminism and sexual harrasment“, *Industrial Psychiatry Journal*, sv. 26 (2), 111 – 113.
- Svjetska zdravstvena organizacija WHO (2022) „Sexual Violence“, *who.int*, (stranica posjećena: 1. srpnja 2024.) <https://apps.who.int/violence-info/sexual-violence/>
- Thapar-Björkert, S., Samelius, L. i Sanghera, G. S. (2016) „Exploring symbolic violence in everyday: misrecognition, condescension, consent and complicity“, *Feminist Review*, sv. 112, 144 – 162.
- Tukara Komljenović, J. i Mamula, M. (2022) „Oblici seksualnog nasilja“, u: Mamula, M. (ur.) *Oblici seksualnog nasilja*, Zagreb: 8 – 12.
- UNICEF (2020) Children at increased risk of harm online during global COVID-19 pandemic, *unicef.org.*, <https://www.unicef.org/eap/press-releases/children-increased-risk-harm-online-during-global-covid-19-pandemic-unicef>, (stranica posjećena: 2. kolovoza 2024).
- Vejmelka, L. (2012) „Neke determinante nasilja u adolescenciji“, *Ljetopis socijalnog rada*, sv. 19 (2), 215 – 240.

Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (2018), *NN 70/2018*, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_08_70_1418.html, (stranica posjećena: 10. srpnja 2024).

Ženska soba (2024) „Oblici seksualnog nasilja“, *zenskasoba.hr*, <https://zenskasoba.hr/seksualno-nasilje/oblici-seksualnog-nasilja/>, (stranica posjećena: 14 srpnja 2024).